III. Jahrgang. DER JUDE. Nr. 18

אב־נאמענטס פרייז יאָהרליך:
אסטרייך-אונגארן —.12 קראָנען.
האלביאהריג —.6 „
פירטעליאָהריג —.3 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא, ענגלאנד—.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט
20 העלער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Erscheint Donnerstag.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואָך.
פערלאג: חברת „אחיאסף“.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ-יאהרליך —.5 רוביל.
האלב-יאָהרליך —.5 רוביל.
פירטעל-יאָהרליך 1.50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 „
דען 1טען אויגוסט — 1 „

ענדערען די אדרעססע קאסט 20 קאפ.

קראָקויא, אייר תרס״א. נומר 18. Krakau, 2 Mai 1901.

צום 5 טען קאנגרעס

.1

נאך אין עטליכע וואָכען ארום וועט מען אין יודישע שטעדט־ליך אָנהויבען רעדען וועגען קאָנגרעס, וועגען כלומר'שט קלויבען דעלעגאטען; נאך אין 3 הדשים אַרום וועלען זיך עטליכע הונדערטער יודען צוזאַמענפאָהרען פון אלע עקען פון דער וועלט קיין לאָנדאָן אדער קיין באזעל צום קאָנגרעס, וועלען עטליכע טעג כסדר פילדערן און טענה'ן, דער אהין דער אהער, ביז ס'וועט איבערגעהן די בע־שטימטע צייט און מען וועט זיך צוריק צופאהרען, מיט דעמזעלבען וואס פאר א יאהרען און פאַר צוויי יאהרען...

דאן, נ א ך דעם קאָנגרעס, וועלען די מיינונגען איבער דעם קאָנגרעס זיין פערשיעדען, ווי ס'איז אַלע מאָל: איינעם איז דער גאַנצער קאָנגרעס גאָר אַ מחיה, ער זעהט אין איהם נור כל טוב, שטעלט זיך פאָר ווי גרויס און ווי שטאַרק, האבען אונזערע דרשות און ויכוחים געווירקט אויף אייראפא... און זאָגט זיך מיט אַ נגון: דַיֵנוּ! דעם אַנדערן איז פונקט פערקעהרט, ער זעהט אין די דעבאַטען פוסטע רייד, אין די פערהאַנדלונגען א מין געניצען פון ליידיגגעהער, מאַכט דעם סך הכל און זעהט אַז מען האָט גאָר ניט אויפגעטהון, און זאגט אַז אויב אָט דאָס גיט אונז אַ קאָנגרעס, אסור אויב דאָס פאָהרען האָט געלוינט!

דאָס איז, ווי געזאגט, נ אָ ך דעם קאָנגרעס; פאר דעם קאָנגרעס אבער, מיין איך, וועלען די מיינונגען איבער דעם קומענדיגען קאָנ־גרעס זיין ניט אזוי שטאַרק פערשיעדען, און מען וועט זיך גאַנץ קאַלטבלוטיג דורכרעדען אפילו מיט ד י פון אונז, וועלכע זענען זיך נוהג נ אָ ך די קאנגרעסען מיט'ן גאַנצען הארצען אַ ליגען זאָגען און דער־צעהלען פון קאנגרעס וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען — לשם שמים, פון מצוה וועגען... דעמאָלט — מיינען זיי — א ג י ט י ר ע ן זיי דאָך...

איצטער אָבער וויל איך פרעגען: צו וואס דאַרף מען דעם 5־טען קאָנגרעס? וואסערע וויכטיגע זאַכען האבען מיר אויפגעטהון פון דעם פאָראיאָהריגען קאָנגרעס ביז איצט, אַז עס זאָל כדאי זיין מאַכען דיא אַלע הוצאות וואס אַ קאָנגרעס קאסט אב, אום עס פאָר־צולייגען די דעלעגאַטען? וואָסערע וויכטיגע זאַכען שטעהט אונז פאר צו טהון אין קומענדיגען יאָהר, אַז עס זאָל כדאי זיין צו מאַכען די אַלע הוצאות, כדי זיך מישב צו זיין איבער זיי?

וואס ס'איז שייך דער ערשטער פראגע ווייסען מיר, אַז דאָס יאהר איז געווען די ציוניסטישע שקלים־ארבייט גאַנץ שוואַך, מיט אקציעס אויך דאָסזעלבע; אַ סך פעראיינען זענען בטל געוואָרען און נור ווייניג זענען צוגעקומען; ווייניג אקציעס האָט מען פערקויפט און נאָך פיעל ווייניגער פאַר מזומן... די קאָמיסיעס וואָס מען האָט אויס־געקליבען אויף דעם צווייטען, דריטען און פיערטען קאנגרעס לאָזען זיך עפּיס אויך ניט הערען. די קאָלאָניזאַציאָנס־קאָמיסיאָן ווי די קולטור־קאָמיסיאָן — שלאָפט; די אגיטאציאנס קאמיסיאָן ווי די אָרגאַניזאַציאָנס קאָמיסיאָן—גענעצט, אפילו די נייעסטע, ערשט פון 4 טען קאָנגרעס אָן געשאַפענע קאָמיסיאָן: די עקאָנאָמישע, טהוט אויך אזוי פיעל וויפיעל אַלע איבריגע קאָמיסיעס; נ י ט טהון דאַרף מען זיך ניט פיעל לערנען...

בכן איז — פון ד י אלע אויפטהועכטסען ניטא וואָס צו רעדען אויף דעם קאָנגרעס. פון דער הויכער פאָליטיק רעדט מען דאָך ניט אין דער הויך, און מען דאַרף ניט רעדען, בלייבט אונז נור איבער די „באַנק“; ס'איז כמעט ווי געוויס אז פאַר דעם קאָנגרעס וועט די באַנק געעפענט ווערען, אויב ס'וועט ניט זיין קיין $2^1/_2$ מיליאָן וועט מען זי עפנען מיט פיעל עס וועט זיין, איך מיין אבער ניט, אַז כדי אָנצוזאָגען אַזא בשורה דעם עולם זאָל כדאי זיין צוזאַמענ־צורופען דעם קאָנגרעס...

ניט בעסער האלט עס אויך מיט אונזער ארבייט פאַר דער צור־קונפט. אלע יאָהר רעדט מען און מען רעדט וועגען פערשיעדענע ארבייטען וועלכע זענען זעהר נייטהיג צו מאַכען, דער גאַנצער קאָנ־גרעס איז געוואָרען ווי עפּיס אַ מין צוזאַמען־פאהרעכטס צום צוועק פון פראָיעקטען־מאכעריי; מיר האָבען פלאַנען פון ארגאניזאציאָן, אגיטאציאָן, קאלאניזאציאן, קולטור און סאָציאל־פאָליטיק און מען טהוט ניט, ווי געזאָגט, קיין האַנד אין קאַלט־וואַסער, און אויב מען זאָל ווֹעלען טהון, אויב ס'וועט זיך אין קומענדען יאָהר געפינען ווער ס'זאל טהון, האט ער דאָך שוין גענוג פערטיגע פלאַנען פון די פריהערדיגע קאָנגרעסען... קיין נייע אמעריקעס וועט דער 5־טער קאָנגרעס אויך ניט ענטדעקען.

און נאָך דאָס מוז מען איין פּאָר אַלע מאָל ארויסזאָגען, אַז דער קאָנגרעס אין דער פאָרם ווי ער וועט איצט צוזאַמענגערופען, איז איבערהויפּט ניט פעהיג עפּיס צו טהון, עפּיס צו שאַפען אדער האטש וועלכען ס'איז פלאַן ווי געהעריג אויסצוארבייטען.

ס'איז גאַנץ פּשוט. אַ סך פון די דעלעגאַטען, חאָטש מע רופט זיי כלומר'שט פאָלקס-פערטרעטער, האָבען אַזאַ ידיעה פון דעם וואָס אין פאָלק טהוט זיך, און פון דעם וואָס מען דאַרף טהון פאַר דעם פאָלק ווי די וואַנד; אַ סך וויעדער זענען — ס'קען זיין — אין אַנדערע זאַכען זעהר פיינע מענשען, אָבער דער ציוניזם איז זיי גאַנץ פרעמד, און זייער שאקלען רעכטס אָדער לינקס ווענדט זיך פיעל מעהר פון דעם וואוהין זייער שכן וועט שאָקלען, איידער דערפון וואָס זיי אַליין פערשטעהען... אַלע אָהן אויסנאַהם קומען אויף דעם קאָנגרעס נישט וויסענדיג פריהער וואָס וועט פאָרקומען אויף דעם קאָנגרעס... קיינער איז ניט אים שטאַנד אפילו ביי צייטען זיך בעטראַכטען, און האָטש ווי פיעל ס'איז נאָכדענקען, איבער די אַלע פראַגען, וועלכע דאַרפען בעהאַנדעלט ווערען אויף דעם קאָנגרעס, און ווער רעדט שוין פון צו נעמען אַ ספר אין האַנד — ווי ס'זענען זיך נוהג עהרליכע פארלאַמענטאַריער — אום זיך צו בעקענען מיט דער אָדער יענער פראַגע...

כדי מען זאָל אָבער זיך קענען גוט צוגרייטען צום קאָנגרעס, מוז מען בייצייטען וויסען האָטש אין קורצען די הויפּט-אידעען, אָדער די הויפּט-געדאַנקען, וואָס די פערשיעדענע רעדנער איבער פערשיעדענע ענינים, וועלען פערטהיידיגען און וועלען דורכפיהרען — ביז אַהער האָבען מיר עס נאָך ניט געטהון.

נו קומט צוזאַמען אַנ'עולם—ווי ס'מאַכט זיך; מע קלויבט פערשיעדענע קאָמיסיעס—פון וועמען ס'מאַכט זיך; מע נעמט מאַטעריאַל—כלומר'שט--צום ערלערנען די וויכטיגסטע פראַגען--וועלכעס עס מאַכט זיך; מע רעדט וואָס דער איבערשטער שיקט אַריין אין מויל, אַוועק אַ דריי פיער טעג און פאַרטיג, אַזוי צי אַזוי דער יריד איז געענדיגט און מען מוז פאָהרען אהיים...

טאָמער נעפינען זיך אַ פּאָר מנינים פערשטענדיגע מענשען אויף דעם קאָנגרעס—פערשטעהען זיי טאַקי, און וויל זיי פערשטעהען האָבען זיי טאַקי אויף דעם 4-טען קאָנגרעס אַ מויל ניט געעפענט... ווארום וואָס העלפט דאָס ר ע ד ע ן, וואו מען דאַרף טהון און מען קען ניט.

און אַז אַ קאָנגרעס פון צופעליג צוזאַמענגעפאָהרענע מענשען קען גאָר ניט אויסארבייטען, איז ניט אים שטאַנד גוט דורכצודענקען אַ זאַך — אפילו שוין נור דעריבער אַליין וויל מען האָט ניט גענוג בעאַרבייטעטעס מאַטעריאַל דערצו--דאָס פערשטעהט שוין איצט יעדער איינציגער, ווער עס איז נור איבערהויפּט אים שטאַנד עטוואָס צו פערשטעהען.

מען זאָגט, דער קאָנגרעס איז אַ גרויסע דעמאָנסטראַציאָן פאַר די וואָס שטעהען אין דרויסען, מען קען אָבער אויך זאָגען, אַז דער קאָנגרעס, וועלכער טהוט איינענטליך גאָר ניט, אויף וועלכען מען חזר'ט איבער יאָהר יעהרליך כמעט פונקט דיזעלבע ווערטער, דיזעלבע — מיט קליינע אויסנאַהמען - נעדראשענע פראַזען, ווירקט ווי אַ גרויסער קאַלטער דוש אויף די וואָס שטעהען אינווייניג... וואָס קומט ארויס דערפון וואָס דער ז י י ט י ג ע ר טראַכט פון אונז נעהויבען, אַז מיר אַליין, די אמת'ע מחותנים, ווייסען אַז ס'איז נור אַ דעקאָראַציע... מ י ר דאַרפען עפּיס אַ תּוך, אַ ממשות, און אומזיסט זוכען מיר עס אויף די קאָנגרעסען.

פעלעטאָן.

גאַנץ בערדיטשעוו.

(אַ ריכטיג בעשרייבונג פון דער שטאָדט בערדיטשעוו מיט אַלע איהרע אנטיקליך).

ארויסגעגעבען פון

שלום-עליכם.

דאָס צווייטע קאַפּיטעל.

בערדיטשעווער האָטעלען.

— אויב איהר ווילט ס'זאָל זיין וואָלוועל און ס'זאָל לאָפּטשען, וועל איך אייך פערפיהרען אויף אַ רעכטע סטאַנציע! — מאַכט צו מיר מיין בעל־עגלה און פיהרט מיך צו אַ צווייגאָרענדיגע שטוב מיט אָבגעקאַלופּעטע ווענט, און איך לייען איבער איין אויפשריפט מיט גרויסע אותיות: האָטעל טערקאַליאַ און קלאַפּט מיט דער בייטש אין טיר און שרייט אויף אַ קול:

— נח! נח! וואו ביזט דו ערגיץ אין אַלדע רוחות? עפן! איך האָב דיר געבראַכט אַ העכט!...

אויף דעם געשריי עפענט זיך די טיר און עס בעוויזט זיך אַ יודיל, וואָס מע רופט איהם נח, דער שווייצאַר פונ'ם האָטעל. ער האַפט מיין טשעמאָדאַנטשיק, פרעגט מיך ניט, און טראָגט דאָס ארויף אויף די טרעפּ, גליך אויפ'ן אויבערשטען גאָרען און טהוט מיך אַ פרעג:

— וואָס פאַר אַ נומער למשל ווילט איהר: מיט געזאַנג צי אָהן געזאַנג?

— וואָס פאַר אַ געזאַנג? — זאָג איך.

— פון די „אַקטעירען“, ביי אונז שטעהען די אַקטעירען פונ'ם יודישען „טרע'אַטער“, און אַ קעגען שטעהט ביי אונז אַ חזן פון דער ליטאַ מיט צוועלף זינגערליך. געקומען צופאָהרען אויף שבת. מע זאָגט, אַז ס'איז ניט קיין שלעכטער חזן; גאָר איין אַנטיק זאָגט מען פון אַ חזן!

— עס קאָן זיין! — זאָג איך — אַז ער איז איין אַנטיק פון אַ חזן; נאָר איך בין אייך מוחל; איהר גיט מיר בעסער אַ נומער אָהן געזאַנג.

— ווי איהר ווילט אייך! — מאַכט צו מיר נח דער שווייצאַר. — איך קאָן אייך געבען איין אַנדער נומער, די ברירה איז ביי אייך; נאָר אַז עס וועט אייך זיין דאַרטען ניט אַזוי, זאָלט איהר צו מיר נאָכדעם קיין טענות ניט האָבען.

— וואָס הייסט — זאָג איך — „ניט אַזוי“?

— למשל — זאָגט ער — טאָמער וועט מען אייך בייסען.

— ווער — זאָג איך — וועט מיך בייסען?

— ווער וועט אייך בייסען? — זאָגט ער — איך וועל אייך ניט בייסען; די וואַנצען וועלען אייך בייסען.

— אויב אַזוי — זאָג איך — לאָז שוין זיין מיט געזאַנג...

און נח דער שווייצאַר פיהרט מיך אַריין אין אַ פינסטער חדר מיט אַ משונה מאָדנע רח פון פרישע פעל, נאָר וואָס אויסגעמאַכטע, און פוילע אונטערקעס מיט מאַכאָרקע; און איידער איך קוק מיך ארום, וואו איך בין אין דער וועלט, חאַפּט נח עפּיס אַ זאַך און הויבט דאָס אָן צו פאַטשען, ווי מע פאַטשט אַ ווייכען קישען בשעת מע וויל עמיצען מאַכען אַ גוט געלעגער ער זאָל הנאה האָבען. בשעת פאַטשען רעדט נח צו זיך אַליין און שעלט עמיצען, מיט טוידטע קללות:

— דו יאָלד איינער! דו ים-קאַטער! דו אָקסענהאָרען! אָט גיב איך דיר אַ שמיר איבער'ן טשאַלענט-ברעטיל און מאַך דיר קאַלי די יאַסלעס! די גאַנצע וועלט פאָהרט פונ'ם באַהן, און ער איז אַריין מיט די שטיוואַלעס אין בעט, זיך צוליגט ווי ביים טאַטען אין ווייגאַרטען און האַליעט אין דער קריינק! אַ שענער לאָקיי! קראַנק געוועזן ביז אַהער עפענען די לאַדען? צי שטעלען דעם סאַמאָוואַר? צי אָבפּוצען די אַקטעירען די שטיוועל? צי אויפראַמען ביים חזן מיט די זינגערליך? משה מרדכי הלך מיט'ן קאָפּ אין דער ערד!

אמת, אונז איז זעהר .וויכטיג, אַז די „וועלט“ זאָל זיך ניט פערגעסען אין אונז; מיר דאַרפען אפט ווי מעגליך דערמאנען אייראָפּא וואָס מיר פערלאַנגען, וואָס מיר ווילען. גאַנץ ריכטיג; אָבער וואו שטעהט עס אַז מיר מוזען אָבריכטען אונזער סדר, מאַכען דעם זכר פון יציאת מצרים אַלע יאָהר? ווער פערשטעהט עס ניט, אַז די שענסטע פאָרשטעלונג ווערט אָהן איהר חן, קוים שטעלט מען זי פאָר צו אָפט, ובפרט נאָך, ווען ס'ווערט פאַרגעשטעלט אַזאַ שטיק וואָס דער צוזעהער און צוהערער האָט מעהר ניט ווי דעקאראַציעס?...

און זעהענדיג, אַז ס'געהט אַוועק אַ גאַנץ יאָהר, וואו ס'איז גאָר ניט, אָדער כמעט גאָר ניט, געשאַפען געוואָרען פאַר דעם ציוניזם; זעהענדיג אַז מען האָט אפילו קיין איינציגע פון די אַלע אַרבייטען וואָס מען האָט זיך אונטערגענומען אויף דעם פאָריגען קאָנגרעס צו טהון, ניט אָנגעהויבען; זעהענדיג ווי פיעל עס איז דאַ צו טהון און ווי וועניג עס איז דאַ ווער ס'זאָל טהון און הערענדיג אין דערזעלבער צייט אַ גרויסע סברה, אַז ס'וועט דאָך זיין אַ קאָנגרעס דאָס יאָהר אויך, שטעלט זיך די פראַגע כמעט טאַקי פון זיך אַליין: צו וואָס דאַרף מען דעם 5־טען קאָנגרעס? ש. ראָזענפעלד.

אנמערקונג פון רעד. מיר זענען איין דעה מיט אונזער געעהרטען מיטארבייטער איבער די פונקטען וואס זענען נוגע דעם קאָנגרעס בכלל, מיר זענען ניט מסכים מיט איהם, אז דער קאָנגרעס זאָל קענען אבגעלאזט ווערען. דער היייאהריגער קאָנגרעס איז אנגענומען געווארען פון די דעלעגאטען אין לאנדאָן און א בעשלוס פון קאָנגרעס איז פאר אונז א געזעץ, וועלכער טאר פון קיינעם ניט אומגעביטען ווערען. לויט די תקנות פון די ציוניסטישע פערבינדונגען קענען די החלטות פון די קאָנגרעסען ניט אומגעענדערט ווערען ניט פון אקציאנסקאמיטעט און ניט פון די פעראיינען.

פאָליטישע איבערזיכט.

נייע אבצאהלונגען אין ענגלאנד. — יאפאן. — דעלקאסע'ס נסיעה. — די פעראיינגעזעצען און די סערבישע מלוכה.

די מלחמה אין אפריקא האָט זיך שטאַרק אָבגערופען אויף די פינאַנסען פון דער ענגלישער רעגירונג. די הוצאות, וואָס האָט אָבגעקאָסט די מלחמה, ווערט פון דער רעגירונג אָנגעגעבען אין דער סומע פון 152 מיליאָן פונט שטערלינג, דער שאדען, וואָס האָט געליטען דער ענגלישער האַנ־על דורך די מלחמה אין טראנסוואַל, ווערט אויסגערעכענט אין 950 מיליאָן פונט. אַזוינע גרויסע הוצאות און היזקות זענען אויך שווער פאַר אַזאַ רייכע מדינה ווי ענגלאנד איז. כדי זיך ארויסצוהעלפען פון דער איצטיגער שווערער לאַגע, מוז ענגלאנד זיך נעהמען צו דעמזעלבען מיטעל, וועלכעס איז שוין פון תמיד אָן איינגעפיהרט אין די אַנדערע מלוכות — ארויפצולעגען אָבצאָהלונגען אויף דעם האַנדעל מיט אויסלאַנד. איינער פון די הויפּט־יסודות אין ענגלאַנד איז בעשטאַנען אין דעם פ־ייהאנדעל, און היינט מוז די רעגירונג זיך אָבזאָגען פון דעם יסוד, וועלכער האָט ענגלאַנד גרויס און רייך געמאַכט. עס איז פון דער רעגירונג פאָרגעשלאָגען און פון פאַרלאַמענט אָנגענומען געוואָרען ארויפצולעגען איין אָבצאָהל אויף צוקער, וועלכען ענגלאַנד בעציהט פון אויסלאַנד, און אויף שטיינקוילען וועלכע ענגלאַנד פיהרט אַרויס אין אַנדערע לענדער.

קיין ענגלאַנד ווערט אריינגעפיהרט אויסלענדישער צוקער אויף 10 מיליאָן פונט שטערלינג אַ יאָהר, און צוליעב די פרעמיעס, וואָס די פרעמדע מלוכות גיבען די צוקערפאַבריקאַנטען פאַר אויסגעפיהרטען צוקער, האָט ענגלאַנד ביז איצט געהאַט צוקער וועלוולער ווי ער

ערשט דאָ האָב איך דערזעהן אַ היבשען בחורעץ מיט גרויסע נוט אָנגעשמירטע שטיוועל, און איך האָב שוין פערשטאַנען פון וואַנען דער רֵח געהט... די פעטש וואָס דער לאָקיי האָט געחאַפט פונ'ם שווייצאַר (דאָס האָט ער זיי געחאַפּט) האָט ער גאַנץ פיין אַראָבגעלאָזט אין קעשעני, אָבגעווישט די ליפען גלייך ווי ניט איהם מיינט מען, אויפגעעפענט די לאָדען, אַ קוק געטהון אויף מיר און צעלאַכט זיך.

— זעהט נאָר זעהט — מאַכט צו מיר דער שווייצאַר — טאָמער ווייסט איהר וואָס איז מיט איהם דער געלענדער? סע שטופּט איהם הנאה די פעטש אויפ'ן ניכטערען האַרצען! משה מרדכי הלך מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! דו פאַסקודנער בחור! דו קאַרטאָפלי־פרעסער! דו לאָקשען־שלינגער! דו בייגעל־חאַפער!...

און נח דער שווייצאַר דערלאַנגט איהם אַ טראַסק אין האַלז און אַקען און וואַרפט איהם ארויס אויף יענער זייט טיר.

— אַ גאַנץ עהרליכער בחור! — מאַכט צו מיר נאָכדעם דער שווייצאַר — נאָר אַביסיל אַ פוילער, האָט אַ האַרטען שלאָף, אָהן פעטש וועט איהר איהם ניט אויפוועקען בשום אופן! האָרעוועט נעביך ווי איין אייזיל! וואָס ער פערדינט ניט ער אָב דער שוועסטער, קוים געפועלט ביי איהם ער זאָל זיך מאַכען אַ פּאָר שטיוועל... וואָס וועט איהר זיך עפּיס הייסען געבען צו דער טיי? פריש געבעקס, אייער־בייגיל, קאָרושיקליך מיט מאָהן, אָדער גאָר בערדיטשעווער פרענזעלען?

און נח דער שווייצאַר דרעהט זיך אוים און ווערט פערשווינדען.

— פעטער! איהר זענט שוין אַ געדאַווענטער? — מאַכט צו מיר עמיצער און שטעקט אַריין אַ קאָפּ אין דער טיר.

— וואָס געהט דאָס אייך אָן? — פרעג איך איהם.

— איך האָב צו אייך אַ בקשה — מאַכט ער.

— ווער זענט איהר? — פרעג איך איהם.

— אַ יוד — מאַכט ער — אַ פרעמדער, נישט קיין היגער; איך האָב געוואָלט בעטען אייך אויף אַ מינוט אייער טלית און תפילין; מיינעם האָט מען אַוועקגעגנב'עט ערשט נעכטען אָט דאָ, אויף דער שענער סטאַנציע.

עס עפענט זיך די טיר און עס שטעקט אַריין נאָך אַ קאָפּ, אָהן אַ היטעל, און רעדט אויף עטליכע לשונות מיט אַמאָל:

— ראַזניך, טאָוואַראָוו, פאַני! זאָקען גוטע! רענקאָוויטשקי זיעמני, בעסטע וואַרע, וואָלוועל! מילאָ ווערע וויאָלעט! פאָקופּאַייטי זייף, פאַני, אויף אַ פעטשאַטיק! בְחֲצִי חִנָם, יאַק באַגאַ קאָהאַם!... קויפט אַייך זאָקען חאָטש אַ האַלב טוץ... לאָז אייך גאָט געבען געזונד... איך האָב נישט געוואוסט ווער איהר זענט, וואָרום סע מאַכט זיך אַמאָל מע טרעפט אָן אויף אַ פריץ און מע רעדט צו איהם אַוועק אַ שעה כסדר אויף אונזער יודיש לשון, האַפּט מען אַ פּסק. האָב איך מיך מישב געווען, איך וועל מיך פּרובען אויף פויליש, אויף רוסיש, אויף דייטש; איך פערשטעה דאַנקען גאָט עטליכע שפּראַך... הענטשקעליך אַפּאָר נוטע, וואַרעמע, ווילט איהר ניט?... איך בין ווי איהר זעהט מיך חלילה נישט קיין געבאָהרענער פעקילטרעגער, איך האָב געהאַט אַמאָל אַ גרויסע קראָם, ווי איהר זעהט מיך, געווען אַמאָל אַ גרויסער סוחר, געפאָהרען אויף די גרעסטע ירידים: קיין יאַרמעליניץ, און קיין פּראַסקערעוו און קיין פּאָלטאַווע... מעהר הייסט דאָס ווילט איהר גאָר ניט? וייף אַ שטיקיל? אַ קעמעלע אַ גוטס, פון די אַנטיקען? ניין? אַ דאַנק אייך פאַר'ן פּדיון! מיינע קינדער וועלען זיך מחיה זיין... אפשר וועט איהר פאַרט קויפען עפּיס אַ בערשטיל אַ גוטס? אָדער אַ שניפּסיל אַ שיינס? אָדער נאָך אַ האַלב טוץ זאָקען וועל איך אייך אָבגעבען וועלוולער, ניין? איהר ווילט נישט? האָט זשע אייך אַ גוטען תמיד!...

דער יוד חאַפּט דאָס היטיל און געהט אַוועק. עס קומט אַריין איין אַנדער יוד, שוין מיט אַ היטיל.

— קויפט ביי מיר זאָקען, פעטער, גוטע זאָקען, וואָלוועל!

— איך דאַרף נישט קיין זאָקען — זאָג איך — אַ דאַנק!

— וואָס הייסט — זאָגט ער — איהר דאַרפט נישט קיין זאָקען? אָט האָט איהר דאָך נור וואָס געקויפט אַ האַלב טוץ זאָקען ביי יענעם. איך בין אויך אַ יוד איין אָרימאַן און אַ מטופל מיט קינדער, צוויי יונגליך אין דער

קאָסט אין די לענדער, וואו ער ווערט פאַבריצירט (רוסלאנד, פראַנקרייך, בעלגיען, דיטשלאַנד, עסטרייך).

וויפיעל קוילען עס ווערט ארויסגעפיהרט פון ענגלאַנד קענען מיר זעהן פון די דאָזיגע ציפערן: אין יאָהר 1898 האָט ענגלאַנד ארויסגעפיהרט קוילען 36 מיליאָן טאָן, אין דעם 1899־סטען יאָהר — 43 מיליאָן, אין 1900־יאָהר — 46 מיליאָן. דער אָבצאָהל אויף קוילען וועט איצט זיין א שילינג (א דייטשע מארק) אויף אַ טאָן.

די אבצאהלונגען אויף אריינגעפיהרטען צוקער און ארויסגעפיהרטע קוילען וועלען אָבער נאָך אליין ניט קענען דעקען די גרויסע הוצאות און דעם וואַקסענדען דעפיציט מוז ענגלאַנד דערווייל דעקען דורך הלוואות.

ביי אזא לאַגע פון די פינאַנסען איז קיין וואונדער ניט, אַז די ענגלישע פאליטיק אין חינא געגען רוסלאנד האָט זיך אויפגעלאזען מיט גאָר נישט. אפילו איהר פלאן אויפצוהעצען די יאַפאַנער, וואס האָבען פון לאנג אָן א שנאה געגען רוסלאַנד, האט זיך אויך ניט איינגעגעבען. דער אומעטומעדיגער איצטיגער קריזיס פון די פינאנסען האט אויך יאַפאַן ניט דורכגעלאָזען און אויך זי איז איצט צו פיעל פערטהון מיט וויכטיגע ווירטשאַפטליכע פראגען, וואס זענען שייך צו איהר אין לאנד אינעווענינ, זי זאָל קענען זיך אריינלאזען אין א ריזיקאלישע פאליטיק געגען רוסלאַנד. די לעצטע דעפעשען ברייננגען די גאַנץ אומגערעכטע ידיעה, דאָס עס ווערט אפילו געפלאַנט אַ ענגערע פערבינדונג צווישען רוסלאנד און יאַפאַן אין זייער פאליטיק אין הינא.

די צייטונגען פון דער גאַנצער וועלט זענען שטאַרק פערינטערעסירט מיט דער נסיעה פון דעם פראַנצויזישען מיניסטער פאַר רוסלאַנד, הערין דעלקאסע קיין פעטערבורג. די בעראַטהונגען, וועלכע דעלקאסע האָט צו פיהרען מיט דער רוסישער רעגירונג, וועלען בלייבען בסוד, אבער דאָס וויים מען נור, אז וויכטיגע פראגען, וועלכע זענען נוגע די פאליטיק אין הינא, האָבען ארויסגערופען דעלקאָסע'ס נסיעה.

אין פראַנקרייך דאַרף איצט דער אנגענומענער געזעץ וועגען די פעראיינען פון גלהים איבערגעהן צום סענאט. די קאַטויליקען פיהרען אַ שטאַרקע אגיטאַציאָן געגען די נייע פעראיינסגעזעצען, האָפענדיג אַרויסצורופען חאָטש וועלכע ס'איז וויכטיגע שנוים אין דעם געזעץ ביי די ויכוחים אין סענאַט. דער פאפסט אַליין האט אין אַ דרשה, וועלכע ער האָט געהאַלטען אין לאַטיינישער שפראך פאַר זיינע קארדינאלען, זיך שטאַרק געקלאָגט אויף דעם, דאָס די קאטוילישע אמונה ווערט פון טאג צו טאָג אַליץ שוואַכער, דאָס עס שטעהען אויף אומעטום פאַרטייען, וועלכע גראָבען אונטער די יסודות פון דער אמונה און האט געגעבען אָנצוהערען זיין אונצופרידענהייט מיט די נייע פעראיינסגעזעצען אין פראַנקרייך, נאָך וועלכע עס איז פערשמעלערט געווארען דאס רעכט פון די גלחים צו מאַכען חברות און צוגענומען געוואָרען פון זיי דאָס רעכט צו גרינדען אייגענע שולען.

עס וועלען אָבער ניט העלפען דער טרויער פון דעם פאפסט און די אניטאַציאָן פון די קאַטויליקען. דאָס שווערסטע שטיק אַרבייט האָט שוין דאָס פראַנצויזישע מיניסטעריום הינטער זיך. געשטיצט אויף דעם בעשלוס פון פארלאמענט וועט דעם מיניסטעריום זיין גאַנץ גרינג דורכצופיהרען דאָס געזעץ אויך אין סענאַט.

יונג איז נאָך די סערבישע זעלבסטשטענדיגקייט, אָבער וואָס ווייטער שטייגט אַליץ די פעהיגקייט פון פאָלק צו פיהרען איין אונ־

„אוטשיליסטע", איינער איז ביי א בעל־מלאכה און די קלענערע אין חדר... אַדאנק אייך! זייט געזונד, גאָט זאל אייך בעגליקען!...

נאָך דעם יודען קומט אָן איין אַנדער יוד, אַהויכער, אַדאַרער, מיט איין איבערגעשראַקען פנים.

— אייב איהר ווילט פערדינען אַ מצוה, איהר זאָלט פערשפאָרען פאַסטען תשעה־באב, נעמט צו ביי מיר א רעשטיל אין גלייכען געלד פערבליבען ביי מיר זאָקען אַ פאר טיק.

— איך דאַרף נישט קיין זאָקען! — זאג איך — איך האָב שוין גענוג זאקען!

— איך גיב זיי אייך אָב אונטער'ן קרן — זאגט ער — איך דינג מיך מיט אייך ניט; וויפיעל איהר וועט געבען, געבען זאָל אייך גאָט געזונד און גליק און לאַנגע יאָהר!... איך האב א זוהן אין גימנאזיע, ענדיגט ער היינטיגס יאהר, וויל שטודירען אויף דאָקטער. „דו וועסט שוין פערשפאָרען, — זאגט ער — טאַטע, אַזוי האָרעווען דענסמאַל, הארעווען וועל איך שוין, און דו וועסט שוין, זאָגט ער, אַביסיל אָברוהען"... אַזוי זאָגט ער צו מיר, מיין זוהן!... נאָר דערווייל מוז מען איהם אונטערהאַלטען מיט אַ דרייעריל, חאָטש ער פערדינט שוין קיין עין הרע אַליין אויך אַזעלכע צעהען קאַרבען אַ חודש... בלייבט געזונד און זייט מצליח!...

נאָך דעם יודען קומט אריין אַיודינע מיט א טערקישען שאַל און רעדט מיט אַ נגון:

— דאָס זענט איהר דער אורח פון יעהופעץ?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געהערט זאָגען אז איהר זענט געקומען קיין בערדיטשעוו קויפען זאָקען, האָב איך אייך געבראַכט עטליכע טיץ זאקען אויף א מוסטער ביי מיר איז אַ פאַבריקע פון זאקען, שוין צעהן יאָהר אַז איך אַרבייט זאָקען...

— ווער האָט אייך געזאָגט — זאָג איך — אז איך קויף זאָקען? איך בין נישט געקומען נאָך קיין זאָקען! איך דאַרף נישט קיין זאָקען!

נאַר די יודינע הערט ניט וואָס איך רעד און טהוט זיך איהרס: זי מאָהלט ווי א מיהל.

— מיינע זאָקען האָבען אַ שם אויף גאַנץ בערדיטשעוו! קוקט אָן א זאָק!... וואָס זאָגט איהר אויף דעם זאָק?...

— אָבער אין גאָטעס ווילען! — שריי איך — איך קויף ניט קיין זאָקען! איך דאַרף נישט קיין זאָקען

— אָט ליגען דאָך — זאגט זי — ביי אייך זאָקען!

— דאָס האָב איך געבראַכט זאָקען אויף צו פערקויפען! — זאָג איך און בעגלייט ארויס די יודינע און פערשלים די טיר. עס געהט ניט אַוועק קיין פינף מינוט, הער איך עמיצער קלאַפט.

— ווער איז? — פרעג איך און האב מורא עפענען די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאָקען. — ווער קלאַפט דאָס?

— ס'איז איך! — ענטפערט מען מיר פון יענער זייט טיר.

— ווער איז דער „איך"? — פרעג איך.

— דוד! — ענטפערט מען מיר.

— וואָסער דוד?

— דוד שפאַן.

— וואָסער דוד שפאַן?

— דוד שפאַן דער קאָמיסניר!

— וואָס דאַרפט איהר? — פרעג איך איהם — אפשר זאָקען?

— איהר דארפט — זאָגט ער — זאָקען? אָט טהו איך אַ שפאַן צווישען די קלייטען און ברענג אייך זאָקען!

— ניין! ניין! — שריי איך — איך דאַרף נישט, איך דאַרף נישט קיין זאָקען!

איך עפען אויף די טיר, קומט מיר אַקעגען נח דער שווייצאַר אָנגעלאָדען מיט בילקים און מיט בייגיל, מיט קיכליך, פלעצעליך, קאָרושעקליך און פרענזעלען.

אבהענגיגעס לעבען. דאָס וואקסען פֿון די גייסטיגע קרעפֿטען פֿון פֿאָלק זעהען מיר אין די נייע גרונד־געזעצען פֿון דער סערבישער מלוכה.

דאָס לאנד ווערט רעגירט פֿון דעם קעניג און פֿון פֿאָלק. דער קעניג איז דער אויבערהעררע איכער'ן חיל, ער גיט פֿונאַנדער שטעלען, ער בעשטעטיגט די געזעצען און פֿיהרט פֿערהאנדלונגען מיט אויסלענדישע מלוכות. די הערשאַפֿט פֿון פֿאָלק ליגט אין פּארלאמענט און אין סענאַט. דער פּארלאמענט בעשטעהט פֿון 130 דעלעגאַטען, וועלכע ווערען אויסגעקליבען פֿון פֿאָלק. א דעלעגאַט קען ווערען יעדער סערבישער אונטערטהאַן פֿון 30 יאָהר אָן, וואָס צאָהלט אבצאהלונגען ניט ווייניגער פֿון 60 פֿראנק א יאָהר, און וואָס קענען לייענען און שרייבען. אויסצוקלייבען דעלעגאַטען האָט דאָס רעכט יעדער סערבישער אונטערטהאַן פֿון 21 יאָהר אָן און וואָס צאָהלט 15 פֿראַנק אַ יאָהר.

דער סענאַט בעשטעהט פֿון דעם קראָנפּרינץ, פֿון די צוויי סערבישע מיטראפּאליטען, פֿון 30 מיטגלידער, וועלכע עס קלויבט אויס דער קעניג און פֿון 18 מיטגלידער, וועלכע ווערען אויסגעקליבען פֿון פֿאָלק. צו סענאַטארען קענען אויסגעקליבען ווערען נור סערבישע אונטערטהאנען, וואָס זענען עלטער פֿון 40 יאָהר און וואָס צאהלען ניט ווייניגער פֿון 300 פֿראנק אַ יאָהר אָבצאָהלונגען.

אַלע מיטגלידער פֿון פּארלאמענט און פֿון סענאַט קריגען צו 15 פֿראַנק אַ טאָג פֿאַר די גאַנצע צייט, בעת די ביידע אינסטיטוציאָנען זענען געעפֿענט.

די מיניסטאָרען זענען פֿעראַנטוואָרטליך פֿאַר דעם קעניג און פֿאַר דעם פּארלאמענט.

דער פּראַוואָסלאַווער גלויבען איז דער הערשענדער, אָבער אויך אַלע אַנדערע אמונות ווערען געשטיצט פֿון דער רעגירונג. אַלע סערבישע אונטערטהאנען אָהן אונטערשיד אין גלויבען האָבען גלייכע רעכטע. דאָס לערנען אין די אַנפֿאַנגסשולען ווערט ארויפֿגעלעגט פֿאַר אַ חוב פֿאַר אלע קינדער, דאָס לערנען אין זיי איז פֿאַר אַלעמען אומזיסט. די צייטונגען און דרוקען זענען פֿריי פֿון צענזור, צו אסיפות אין פֿערמאַכטע זאַלען דאַרף מען ניט די ערלויבעניש פֿון דער פּאָליציי.

די דאָזיגע גרונדגעזעצען זענען אָנגענומען געוואָרען אין סערביען מיט גרויס פּאראַד, אין פֿערגלייך צו די פֿריהערדיגע סערבישע גרונדגעזעצען זענען די דאָזיגע אַ גרויסער טריט פֿאָרויס; עס איז נור צו ווינשען, אז די געזעצען זאָלען ניט בלייבען בלויז אויפ'ן פּאפּיר, ווי עס איז ביז איצט געווען אין די באלקאנישע מלוכות י. ל.

ל. פּרֶץ.

I.

ל"ג בעומר ווערט 25 יאָהר, ווי פּ ר ץ האָט אָנגעהויבען צו שרייבען זיינע קונציגע נאָוועלען, ערצעהלונגען און בילדער. אין דעם טאָג וועלען אויך ארויסגעהען זיינע געזאַמעלטע ווערקע. קיין בעסערען געשענק האָט מען איהם ניט געקענט מאַכען! דען וואָס פערלאַנגט דער אמת'ער פּאָעט? ניט קיין געלד, ניט קיין פּוסטע כבוד, ניט די פּיין גע־

— פֿון וועמענס וועגען איז דאָס אַזוי פּיעל פּראָוויזיע? — פֿרעג איך איהם.

— וואָס האָט איהר יסורים? — זאָגט נח — פֿאַר די הינט וועט מען דאָס חלילה ניט אַרויסוואַרפֿען. פֿאַראַן קיין עין הרע ווער ס'זאָל עסען. איך אליין האָב זעקס פּיקערס אייגענע, אַחוץ צוויי פֿרעמדע, יתומים נעביך... זאָגט מיר בעסער, וואָס זענט איהר פֿאַר אַ מאָדנע בריאה אַזעלכע? איהר דאַרפֿט האָבען זאָקען האָט איהר נישט געקאָנט זאָגען מיר, נישט דודי'ל שפּאַן, ער זאָל אייך געהן ברענגען זאָקען?

— ווער האָט איהם געהייסען — זאָג איך — ברענגען זאָקען?

— איך ווייס ניט — זאָגט נח — ווער עס האָט איהם געהייסען. איך האָב איהם געווים ניט געהייסען! דודי'ל גנב וועט אייך ברענגען זאָקען, וועט זיין וואָס צו זעהען. באַדריפּעטשער זאָקען!...

ביי די ווערטער עפֿענט זיך אויף די טיר און עס קומט אַריין אַ געפּאַקט יודיל מיט רויטע באַקען, מיט אַ פֿערשוויצט פּנים און מיט אַ לילקע ציבעקיל אין מויל. איך מאַך ניט קיין לאַנגע שיהות, נעם איהם אָן ביי דער האַנד און ווייז איהם די טיר.

— געהט אייך געזונדערהייט מיט אייערע זאָקען צו אַלדע גוטע יאָהר! איך דאַרף נישט קיין זאָקען!

— גאָט איז מיט אייך — רופֿט זיך אָן צו מיר נח דער שווייצאַר — וואָס טרייבט איהר זיי? דאָס איז דאָך אונזער בעל־הבית, דער בעל־הבית פֿונ'ם האָטעל!...

— אַזוי גאָר? האָט קיין פֿאַראיבעל ניט! — זאָג איך צו איהם און גיב איהם אָב שלום און טראָג איהם אינטער אַ בענקיל — איך האָב געמיינט דאָס זענט איהר יענער יוד, וואָס איז אַוועקגעלאָפֿען מיר ברענגען זאָקען... איין אומגליק, מע האָט מיך פֿערוואָרפֿען מיט זאָקען! אַ מבול פֿון זאָקען! זיצט, איך בעט אייך.

— אַדאַנק, איך קאָן בעשטעהן! — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און זעצט זיך אַנידער און פּופּקעט פּונ'ם לילקע ציבעקיל. — פֿון וואַנען קומט אָן אַ יוד? פֿון יעהופּעץ? איך האָב דאָרטען אַ בעקאַנטען אין יעהופּעץ, דאָס הייסט ער זיצט שוין ניט אין יעהופּעץ, ער א'ז אַריבערגעפֿאָהרען פֿון דאָרטען שוין לאַנג, איך האָב מורא אויב ניט אַ יאָהר אַכצעהן און אפשר טאַקי אַלע ניינצעהן... קיין אַדעס, זאָגט מען, איז ער אַריבערגעפֿאָהרען, ער האָט דאָרטען קרובים אין אדעס, ס'איז ביי זיי אַ קאַנטאָהר פֿון ווייץ, צוויי קאַנטאָהרען, איינע אין אדעם, די אַנדערע אין ניקאָלאַיעוו... די אדעסער קאנטאָהר מאַכט נישקשה, נאָר די ניקאָלאַיעווער קאַנטאָהר מאַכט ניט אַזוי גוט, מחמת ניקאָלאַיעוו איז צ'נד געשלאגען, שטאַרק געשלאָגען, איבער פֿעאָדאָסיע זאָגט מען, איבער דעם פּאָרט וואָס מע האָט געמאַכט אין פֿעאָדאָסיע... ס'איז היינט אַ גאַנצע שטאָדט געוואָרען פֿעאָדאָסיע. איך האָב אין פֿעאדאָסיע אויך בעקאַנטע. אַ פֿיינע שטאָדט, זאָגט מען, פֿעאָדאָסיע!...

איך זעה אַז ס'איז אַ מעשה אָהן איין עק, פֿאַל איך איהם אַריין אין די רייד און טהו איהם אַ פֿרעג:

— וואָס האָב איך אייך אין זינען געהאַט פֿרעגען? יאָ. פֿאַר וואָס האָט איהר אַ נאָמען געגעבען אייער אַכסניה „האָטעל טערקאָליא"?

— איך געדענק נאָך פֿעאָדאָסיע — ענטפֿערט מיר דער בעל הבית — פֿאַר אַ קליין שטעדטיל... איך בין אַליין פֿערשטעהט איהר מיך אַ דאָרטיגער, אַ בעסאַראַביער בין איך, פֿון בעסאַראַביע, פֿון אַ קליין שטעדטיל דובאסאַרע, דאָס הייסט געבאָהרען בין איך פֿון בעלץ... איהר זענט געווען אַמאָל אין בעלץ? אַ פֿיינע שטאָדט בעלץ; נאָר ווי קומט זי צו קעשעניוו?...

— גוט מאָרגען געלי, רעטיך טראָג איך! — מישט זיך אַריין נח דער שווייצאַר פֿון דערוויטען — איהר מעגט רעדען מיט'ן בעל הבית אַ ביסיל העכער. ס'איז ביי זיי קאָלי די שמועה, זיי הערען ניט גוט...

איך רוק זיך צו צום בעל הבית גאַנץ נאָהענט און שריי איהם אויף אַ קול גלייך אין אויער אַריין:

— איך פֿרעג פֿאַר וואָס הייסט עפּיס אייער האָטעל מיט אַזאַ מאָדנעם נאָמען?

— וואָס שרייט איהר אַזוי! — מאַכט ער צו מיר — איך בין נישט טויב! אַ מאָדנע נאָמען זאָגט איהר? מיט וואָס איז ער אַזוי מאָדנע?

שליפענע דבּורים פון קאלטע הערצער... ער האָט נור איין וואונש, דאָס זיין לעבענס־אַרבייט זאָל ניט זיין צוזייט און צושפּרייט אויף אַלע פיער ווינטען, דאָס די פונקען פון זיין קינסטלער־נשמה זאָלען ווערען געזאַמעלט און פאַראייניגט אין איין אָרט. דערנסמאָלט וועט זיין גייסט לייכטען מיט איהר אמתיען ליכט און וועט מעהר כוחות האָבען צו פעריאָגען די פינסטערע וואָלקענס פון אומעטיגען מענשליכען לעבען...

מענשען פון פערשיעדענע קלאַסען, רוסישע און פּוילישע יודען, ליטעראַטען, דאָקטוירים, קויפלייטע א. ז. וו. האָבען זיך פאַראייניגט אַרויסצוגעבען צו פּרץ'ס יובילעאום זיינע ווערק...

בעווייזט דאָס שוין ניט אַליין דאָס פּרץ'ס גייסט איז איינגעדרונגען אומעטום? צי זעהט מען ניט דערפון אַליין, דאָס זיינע 25 יאָהריגע אַרבייט האָט געפונען אַ שענעם אָבקלאַנג אין די הערצער פון יודישען פאָלק?

דאָך דעם טיעפסטען אָבקלאַנג האָט פּרץ געפונען אין די גרויסע מאַסען פון יודישען פאָלק, וואָס האָט ליעב זיין "פּראָסט יודיש" און לעבט נור מיט איהם אַליין. דאָרטען, צווישען זיי געפינען זיך זיינע טרייע איבערגעגעבענע לעזער וועלכע שלינגען איטליכעם וואָרט זיינס מיט דעם השק פון אַ הונגעריגען. און זויגען איין אין זיך זיינע געדאַנקען מיט אַ טיפער דאַנקבאַרקייט צו דעם, וועלכער האָט שטענדיג געוואוסט, ווי מען דאַרף וועקען זייערע פערשלאָפענע געפיהלען.

און די דאַנקבאַרקייט צו פּרץ'ן וואָלט נאָך געווען אַ סך גרעסער, ווען מען וואָלט דאָרטען געוואוסט, וויפיעל ער האָט געאַרבעט און אַנגעווענדט מיה נור ניט צו בלייבען דער איינציגער וועלכער שטרעבט צו געבען דעם פאָלק בילדונג און קונסט.

פּרץ איז ניט נור דער מייסטער פון צעהנדליגער קונציגע ערצעהלונגען, ער איז איינער פון די גרויסע שרייבער'ס, וועלכע האָבען אויפגעהויבען דעם נידריגען מצב פון אונזער פאָלקסשפּראַך אויף אַ הויכען שטאַנד. נור צוליעב איהם האָט זי היינט געקראָגען אַזאַ ווערט, נור ער איז געווען בּכּה צו־צוציהען צו איהר דאָס אינטערעסע פון די געבילדעטע יודען. דער גאון'שער אַבּרַאמאָוויץ, דער פאָטער פון דער היינטיגער פאָלקסליטעראַטור האָט צוליעב אַ סך טעמים ניט געקענט ברייגען דעם זשאַרגאָן צו אַ מדרגה פון אַ שפּראַך. דאָס וואָס עס איז אַבּראַמאָוויץ'ן ניט געלונגען האָט פּרץ אויסגעפיהרט.

דער אמת'ער פאָלקספּאָעט, וועלכער שעפּט פון טיעפסטען ברונען, וועלכער זוכט דעם מענשען אין אונטערסטען פאָלקסלעבען מוז רעדען די שפּראַך פון פאָלק. ער קען זיך ניט פערשטעלען אין צעהנדליגער לשונות, דאָס וואָס ער זאָגט מוז זיין פּראָסט און קלאָר ווי דאָס לעבען. דעריבער האָט זיך פּרץ געווענדט צום אָרימען זשאַרגאָן, האָטש ער טראָגט אויף זיך אַ קלינגעדיגען נאָמען פון אַ העברעאישען ליטעראַטען.

אַליין צו וואָס עס ריהרט זיך צו דעם קינסטלערס האַנד ווערט שוין ממילא אַ אַדעל. דער פּראָסטער שטיין, פון וועלכען אַנטאָקאָלסקי האָקט אויס אַ סטאַטוע, ווערט אַ ציהרונג פאַר'ן גרעסטען מוזעאום. דאָס גראָבע שטיק לייגעוואַנד צו וועלכען עס האָט זיך צוגעריהרט דער פּינזעל פון אַ גרויסען מאָלער ווערט שוין ממילא אַ ציהרונג פאַר'ן שענסטען פּאַלאַץ. דער אָרימער זשאַרגאָן געהט אָרויס אונטער די הענד פון אַ גרויסען שרייבער מיט אַ יחוס בריעף פון אַ אמת'ער שפּ־אַך.

"אינטאַליא" איז גוט, "פּאָרטוגאַליא" איז גוט, און "טערקאַליא" טויג ניט? יענע אַלע נעמען האָט מען פערהאַפּט פריהער, האָב איך אַ נאָמען געגעבען נאָכ'ן טערק... יאָ, איז וואו האַלט איך? קעשעניוו! אַ שאַרפּע שטאָדט קעשעניוו, און די מענשען?... נישט באַדריפּעטש!... ביי אונז אין בעסאַראַביע, הערט איהר, זענען גאָר אַנדערע מענשען! ביי אונז אין בעסאַראַביע עסט מען נאָר אַנדערש... ביי אונז אין בעסאַראַביע אז מע זעצט זיך עסען דערלאַנגט מען, הערט איהר, צום אַלעם ערשטען די שענע פיש פונ'ם שענעם טייך; נאָכדעם "קאָדע", דאָס גוטע דאָס פעטע שטיקל "קאָדע". נאָכדעם גיט מען אויף דעם גרויסען טעלער די שענע די ריינע מאַמאַליגע, וואָס מע שניידט דאָס מיט'ן גרויסען פאָדעם אין דער ברייט. נאָכדעם דערלאַנגט מען די פרישע, די הייסע פּאַפּשויעס און מע פערטרינקט מיט דעם אמת'ען, דעם ריינעם, דעם בעסאַראַביער ווין, און מע פערבייסט מיט דעם רעכטען, דעם גוטען נאַהוט...

און דער בעל הבית בשעת מעשה בעלעקט זיך און מאַכט מיר איין אַפּעטיט צום עסען. און בשעת דער בעל הבית רעדט פון די בעסאַראַביער מאכלים, לאָזט זיך הערען פון איין זייט אַ געזאַנג פון אַליטווישען חזן, וואָס ציקעלט זיך, שרייט און מאַכט מאָדנע הויות:

יִשְׂמְחוּ בְּ־
מַלְכוּתְךָ שׁוֹ־
מְרֵי שַׁבָּת וְ־
קוֹרְאֵי עֹנֶ...

און דאָס כאָהר צעטייהלט זיך אויף צווייען: איין האַלב כאָהר זינגט:

טוראַרורל! טוראַרורל!
טוראַרורל! טוראַרורל!

און דאָס אַנדערע האַלב כאָהר האַלט אונטער:

פּים־פּאָם!
פּים־פּאָם!
פּים־פּאָם!

און פון דער אַנדערער זייט הערט זיך אַ געזאַנג פון די "אַקטעיורען":

פּי—סע—ליך!
און פּי—סע—ליך!
און לע—בע—דיגע!
פּי—סע—ליך!
אויף מיר אַזאַ יאָהר!...

אויך דער משרת, וואָס פּוצט די שטיוועל אונטער מיין טיר טהוט אַלע מאָל אַ שפּיי אויפ'ן בערשטיל און זינגט אַ לידיל:

האָב איך אַ שווינגער
האָט זי איין איי־איי־איי־איידעם!
שלאָגט ער איהר טאָכטער,
ציטערט דער באַיי־איי־איידעם!

און נאָך אַ געזאַנג לאָזט זיך הערען, אַ קול פון אַ יודינע, וואָס זי שעלט דעם מאַן; דאָס זוכט די בעל־הבית'טע דעם בעל־הבית אין אַלע נומערען, און הערט נישט אויף צו שעלטען איהם מיט משונה מאָדנע קללות, וואָס לאָזען זיך אויס מיינסטענס מיט אַ גראַם:

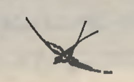
— אַ מכּה אַ צרה! אַ שלאַק אַ כּפּרה!... איין אויסגיס אַ קללה! אַ קלאָג אַ יללה!... אַ פייער אַ שׂרפה! אַ מהומה אַ מגפה!...

* * *

— איהר וועט עסען מיט'ן בעל־הבית און מיט דער בעל־הבית'טע — מאַכט צו מיר נה דער שווייצאַר אויף די טיר — צי איהר וועט געהן עסען אין אַ רעסטאָראַציע!

— אין אַ רעסטאָראַציע! — זאָג איך — אין אַ רעסטאָראַציע!...

(פאָרטזעטצונג קומט).

צוליעב פ״ץ איז די יודישע פאָלקסשפּראַכע געוואָרען מיט איין מאָל אַ יחסנ׳טע מיט וועלכער עס האָבען זיך ניט געשעמט מעהר די געבילדעטסטע און געלערנטעסטע מענשען.

דעריבער האָט פּרץ׳ס יובילעאום אַ דאָפּעלטע וויכטיגקייט פאַר אונז. ל״ג בעומר איז אויך דאָס יובילעאום פון דעם אָרימען זשאַרגאָן, ווייל ער איז דערהויבען געוואָרען פון אַ ״תּחנה־לשון״ צו דער מדרגה פון אַ פאָלקסשפּראַך.

.II

יצחק לייבוש פרץ איז געבאָרען געוואָרען אין דער פּוילישער שטאָדט זאַמושין אין יאָהר 1851.

ביז 13 יאָהר האָט פּרץ זיך ערצויגען אונטער די השגחה פון די בעסטע מלמדים אין זאַמושין, דערנאָך האָט ער אָנגעהויבען לערנען פאַר זיך. אין זאַמושין, וואו עס געפינען זיך נאָך היינט איין אַלע כּתּות פון חסידים, איז פּ. שוין בעצייטענס בעקאַנט געוואָרען מיט די חסידישע תורה, מיט זייערע גענג און געדאַנקען. אין דער אייגענער צייט האָט ער מיט חשק שטודירט די אַלטע יודישע פילאָזאָפען, דעם רמב״ם, דעם כוזרי א. ז. וו. אַ צופאַל האָט פאַר איהם ענטפּלעקט אַ גרויסע ביבליאָטהעק פון ביכער אין פערשיעדענע שפּראַכען, און דעם צופאַל האָט פּרץ צו פערדאַנקען, דאָס ער האָט שוין פון יוגענד אויף זיך גענומען צו דער היינטיגער בילדונג. און וואָס ער האָט בעקומען האָט ער געוואָלט אַנדערע איבערגעבען.

שוין פון קליינוויז אָן האָט פּרץ האָלד געהאַט צו אַרבייטען מיט דער פעדער. נאָר פאַרטיגע גוטע, אָבגעטאַקטע ערצעהלונגען האָט ער אָנגעהויבען שרייבען פון 25־טען לעבענסיאָהר אָן.

עס איז נאָך היינט ניט פון די גרויסע גליקען אָבצוגעבען די כּוחות פאַר די יודישע פאָלקס־ליטעראַטור. נאָך צעהן מאָל ערגער איז געווען די לאַגע פון יודישען שרייבער מיט אַ דור פריהער. דענסמאָלט האָט דער יודישער ליטעראַט כּמעט נור געשריעבען פאַר זיך אַליין. דאָס פאָלק האָט איהם נאָך ניט געלייענט. אַלע זיינע געדאַנקען און געפיהלען האָט ער געמעגט אויסגיסען אויפ׳ן פּאַפּיער, ניט האָבענדיג אַ שום האָפנונג, אַז עמיצער אויסער זיינע נאָהענטע פריינד וועלען לייענען זיין ווערק. און אַז שפּעטער האָבען זיך שוין אָנגעהויבען בעוויזען יודישע צייטונגען אין זשאַרגאָן האָט פּרץ צוליעב זיינע איבערצייגונגען ניט געקענט אַרבייטען פאַר זיי. דאָך דער אמת׳ער קינסטלער קוקט אויף זיין אַרבייט ווי אויף אַ הייליגע פליכט. ער שרעקט זיך ניט אָב, וואָס שמ״ר, בלאָשטיין בעקערמאַן און קאָמפּאַניע פערהאַפּען די פאַנטאַזיע פון פּראָסטען לעזער, ער ווייס, דאָס פריהער אָדער שפּעטער וועט זיין עכטע קונסט פערטרייבען די שוואַרצע פּנימ׳ער פון די ליטעראַרישע קוימענקעהרערס. ער זעהט נור צו זיין אָנגעגרייט, אַז צו דער רעכטער צייט זאָל ער קומען צום פאָלק מיט דער עכטער סחורה, אַז דאָס פאָלק זאָל ניט דאַרפען וואַרטען, בשעת עס הויבט אָן צו פיהלען די נויטהיגקייט פון אַ גוטער ליטעראַטור.

און פּרץ איז אַלע מאָל גרייט געווען. קוים האָט זיך געוויזען אַ קליין מעגליכקייט עפּיס דעם פאָלק צו געבען האָט שוין פּרץ געעפענט די שובלאָדען, וואו עס פלעגען מאַנכסמאָל יאָהרען לאַנג ליעגען אמת׳ע פּערלען. ווי באַלד עס האָט זיך בעוויזען עפּיס אַ נייע אונטערנעהמונג אין דער זשאַרגאָן־ליטעראַטור, ווי באַלד עטליכע שרייבער, וואָס האָבען געוואָלט דיענען דעם פאָלק, זענען געקומען מיט עפּיס אַ פּלאַן, איז שוין פּרץ געווען אויבען אָן און האָט זיך איבערגעגעבען פאַר די נייע זאַך מיט לייב און זעעל. אַזוי איז אַרויסגעגאַנגען צוליעב פּרץ ״די יודישע ביבליאָטהעק״ ״ליטעראַטור און לעבען״ און די ״בלעטליך״.

צוליעב אַ סך טעמים האָבען די אַלע אונטערנעהמונגען ניט געהאַט קיין קיום. פּרץ איז ווייטער ענטשוויעגען, דאָך ביי זיך אין זיין קאַבינעט האָט ער ניט אויפגעהערט צו אַרבייטען, אַלס וואַרטענדיג אויף בעסערע צייטען, בשעת מען וועט זיך קענען פריי און קלאָר אַרויסזאָגען פאַר׳ן לעזער. אין דער צייטונג ״יוד״, וואו ער האָט ווידער געקראָגען די מעגליכקייט פריי צו בילדען און ענטוויקלען דעם געשמאַק און די געפיהלען פון פאָלק, האָט ער כּמעט אין קיין נומער ניט געפעהלט.

פריהער האָב איך געזאָגט, דאָס פּרץ האָט אָנגעווענדט אַלע מיה ניט צו בלייבען דער איינציגער וואָס געהט צום פאָלק מיט זיין קונסט און זיין הערצענסבילדונג. פּרץ האָט זיך פון שטענדיג אָן אַרומגערונגעלט מיט יונגע און אַלטע טאַלענטען, און האָט געווירקט אויף זיי דורך זיין גייסט און דורך זיינע אייגענע טהעטיגקייט, אַז זיי זאָלען שרייבען אין דער שפּראַך פון פאָלק. צו זיין ״יודישער ביבליאָטהעק״ האָט ער צוגעצויגען פעהיגע מענשען פון אַלערליי קלאַסען. יעדער פון זיינע פעהיגע פריינד וואָס האָט נור געהאַט עפּיס אויפ׳ן הארצען אַ גוטען געדאַנקען, אַ געלערנט־וואָרט האָט צוליעב פּרי׳ן אָנגעהויבען שרייבען און לעזען דעם זשאַרגאָן.

25 יאָהר זענען אַוועק זייט פּרץ האָט אָנגעהויבען שרייבען. די זשאַרגאָן־ליטעראַטור שטעהט נאָך אַלי׳ן אויף אַ ניעדעריגען שטאַנד. דענאָך אָבער האָט זי געמאַכט אַ גרויסען ברייטען טריט, זי האָט זיך פאַרט ערוואָרבען אַ שענעם פּלאַ׳ץ אין אונזער יודישען לעבען. די בעסטע ערצעהלונגען, די קינסטלערישע אַרבייטען אין דער יודישען ליטעראַטור שטאַמען היינט אָב פון זשאַרגאָנישע שרייבערס. און פאַר די גרויסע פּעולה וואָס דער זשאַרגאָן האָט געמאַכט דאַרפען מיר קודם כּל דאַנקען יצחק לייבוש פּ״ץ...

(ענדע קומט).

בעל מחשבות.

בריעף פון ארץ ישראל.

מיטוואָך ער״ח ניסן. אין דער שטאָדט איז צו בעמערקען פיעל פרישע פּנים׳ער, עס איז גלייך צו דערקענען, דאָס עס זענען קאָלאָניסטען: אַ פערברענטע הויט, פערגראָבטע אויסגעאַרבייטע הענד; גרוי פאַר דער צייט, אַלטע פיגורען מיט פערהונצעלטע פּנים׳ער פון פיבער, פון ליידען און קריינק. דאָך איז צו לייענען אויף יעדען געזיכט אַ בעזונדער אויפרעגונג פון פרישען לעבען, פרישען מוטה: אין משך פון אכצעהן יאָהר זענען ראש־פּנה מיט גאַנץ גליל צושיידט געווען מיט זייערע ברידער פון יהודה, און איצט זענען זיי דאָס ערשטע מאָל צוזאַמענגעקומען! אַלע איילען, און האָט׳ש מען איז זעהר אָנגעשטרענגט פון דעם ווייטען וועג, דאָך זיצט מען שוין אויף וועגען צו פאָהרען אין די קאָלאָניע ראשון לציון, וואו עס איז צוזאַמענגערופען געוואָרען די ערשטע אסיפה פון אויסגעקליבענע דעלעגאַטען אויס אַלע אונזערע קאָלאָניעס אין ארץ ישראל!

פיעל פערזאַמלונגען האָב איך אויף מיין לעבען מיטגעמאַכט און זעלטען וועלכע האָט אויף מיר אַזאַ איינדרוק געמאַכט ווי די אסיפה, וועלכע איך האָב איצט געזעהן אין דער קאָלאָניע ראשון לציון! אין דעם גרויסען שענעם בית־עם בעהאַנגען, מיט מגן דוד׳ס אַרום לאַנגע גרינע טישען זענען געזעסען דעלעגאַטען פון דער ווייטער מתולה

נעבען זיי ראש פנה, יסוד המעלה, משמר הירדן, מחנים, זכרון, חדרה, שוועאַ, דזשאַמאַל, פּתח תקוה, ראשון לציון, וואַד־חנין, עקרון, רחבות, גדרה, קאָסטינה און ארטוף — 17 אונזערע קאָלאָניעס וועלכע זענען געגרינדעט אַלס יסוד פֿאַר אונזער ווייטערדיגע הייליגע אַרבייט! זייערע פֿאָרשטעהער זענען איצט צום ערשטען מאָל צוזאַמענגעקומען זיך צו בעראַטען, ווי איינצואָרדענען די ווייטערדיגע אַרבייט און ווי צו פֿערזיכערן, דאָס זייער גאַנצע אַרבייט, זייער 18 יאָהרעדיגעס פּלאַגען, זייערע קרבנות זאָלען ניט אומזיסט פֿערלאָרען געהן און מיט זיי זייער הייליגעס ווערק, צוליעב וועלכען זיי האָבען זיך געאָפּפֿערט די ערשטע פֿאַר אונזער הייליגען רעיון!

נעבען דעם גרויען גרינדער פֿון ראש פנה, די יונגע פֿערמאָרעטע געוועזענע בעסטע אַרבייטער, די יעצטיגע גרינדער פֿון מתולה; נעבען דעם אָרטאָדאָקסישען גרינדער פֿון משמר הירדן דער פֿרייער אַלטער קאָלאָניסט פֿון גדרה, די אַרטופֿער באָלגאַרען און די פֿרומע מחנים'ער גאַליציאַנער — אַלע זענען אויפֿגעלעבט פֿון דעם איין געדאַנק ווי צו רעטען דאָס, וואָס איז אויפֿגעבויט געוואָרען מיט זייער שווייס און בלוט.

די פֿאָרקעמפּפֿער אונזערע, 18 יאָהר אָבגעריסענע פֿון דער וועלט, האָבען געפֿיהרט זייער פֿערזאַמלונג מיט איבער 50 מאַן פֿאָרשטעהער אין דער בעסטער אָרדנונג און הגם עס זענען קיינע גרויסע רעדנער ניט געווען צווישען זיי, דאָך זענען די ווערטער, וועלכע זענען גערעדט געוואָרען טיעף פֿערבליעבען אין די הערצער און ווי האָט דען געקענט אַנדערש זיין, ווען זיי האָבען געדאַרפֿט דורכנעמען אַפֿילו דאָס פֿערשטיינערטסטע האַרץ?

— מיר זענען דאָ פֿערטרעטער פֿון דעם גאַנצען ישוב — האָט איינער געזאָגט מיט אַ ציטערנדער שטימע — מיר זענען בעפֿאָלמעכטיגט פֿון 700 פֿאַמיליעס און איבער 2000 נפֿשות! מיר דאַרפֿען איבערציינען אונזערע ברידער, דאָס מיר האָבען פֿערדיענט, זיי זאָלען מיט אונז מיטאַרבייטען! יאָ, מיר זעהען דאָס אונזערע געפֿיהלען זענען נאָך ניט אָבגעשטאָרבען, דאָס זעהען מיר, ווען נאָך אַזעלכע שווידערהאַפֿטע 18 יאָהר זענען מיר דאָך צוזאַמענגעקומען! אַלזאָ מיר לעבען נאָך! מיר ווילען נאָך ווייזען וואָס מיר זענען פֿעהיג צו טהון, אַז מיר זענען פֿעהיג צו ליידען פֿאַר אונזער הייליגעס לאַנד! ווען מיר האָבען ביז איצט אונזערע ברידער נאָך ווייניג איבערצייגט מיט דעם דאָס אונזערע פֿאַמיליען, געפֿאַלענע פֿון קדחת, געקוילעטע פֿון ווילדע בעדואינער, פֿעראומגליקליכטע קינדער, פֿרויען, וועלכע האָבען זייערע אויגען אנגעוואָרען — האָבען אונז ניט פֿערטריבען ניט פֿון חדרה, ניט פֿון משמר, ניט פֿון מתולה, וועט פֿאַר אונז אויך ווייטער קיין זאַך ניט שווער זיין, און קיין ליידען און קיין פּלאָגען וועלען אויך ווייטער אונז ניט אָבהאַלטען אין אונזער אַרבייט.

די בעסטע פֿון אונזער פֿאָלק קוקען אויף אונז ווי אויף די פֿאָרקעמפּפֿער פֿאַר אונזער אַלגעמיינע הייליגע אונטערנעמונג — זאָלען מיר ווייזען נאָך אַ מאָל, דאָס מיר פֿערדיענען זייער צוטרוי!...

— גאַנצע צוויי טעג האָבען געדויערט די אסיפֿות, אויף וועלכע עס איז אויסגעאַרבייט געוואָרען די אָרגאַניזאַציאָן פֿון די פֿעראייניגטע קאָלאָניעס פֿון גאַנץ ארץ ישראל; צום סוף פֿון דער אסיפֿה זענען אויסגעקליבען געוואָרען זעקס דעלעגאַטען, וועלכע זאָלען זיך פֿעראייניגען מיט דער דעלעגאַציאָן פֿון דער אָדעסער אסיפֿה. חאָטש די דעלעגאַטען זענען אויסגעקליבען פֿון פֿערשיעדענע קאָלאָניעס, האָבען זיי פֿונדעסטוועגען גיט דאָס רעכט זיך צו פֿערנעהמען מיט פּריוואַטע פֿראַגען, וואָס זענען נוגע נור איינצעלנע קאָלאָניעס, נאָר זיי דאַרפֿען אַרבייטען אין נאָמען פֿון דעם גאַנצען ישוב, אום אויסצווירקען, דאָס עס זאָל געשיקט ווערען קיין ארץ ישראל אַ בעזונדער קאָמיסיאָן, וועלכע דאַרף זוכען מיטלען ווי אַוועקצושטעלען די קאָלאָניעס אויף אַ בעזונדער און אַ זעלבסטשטענדיגען און פֿעסטען יסוד.

דער אַלטער ציוניסט.

בריעף פֿון אדעס.

יעדער געדיינקט נאָך דעם סקאַנדאַל וואָס האָט אַרויסגערופֿען דאָס אַנטיסעמיטישע טעהאַטערשטיק „די קאָנטראַבאַנדיסטען" פֿון ו. קרילאָוו און ס. ליטווין, ווען מען האָט עס צום ערשטען מאָל געוואָלט פֿאָרשטעלען אין סובאָרינס טהעאַטער אין פּעטערסבורג. די הויפּט אַקטריסע ל. יאַוואָרסקא (די פֿרוי פֿון פֿירסט באַריאַטינסקי (רעדאַקטער פֿון „סעווערנע קוריער") האָט זיך ענטזאָגט צו שפּיעלע דאָס שטיק.

סובאָרין מיט זיין חברה האָבען אָבער ניט געשלאָפֿען, „די קאָנטראַבאַנדיסטען" האָט מען טאַקע פֿאָרט געשפּיעלט אין זיין טהעאַטער אין פּעטערסבורג, אויך אין אַנדערע שטעדט.

די געגנער פֿון דעם שטיק (אַלע קריסטען) האָבען אַלס נעגענמיטעל פֿאָרגעשטעלט אין פּעטערסבורגער טעהאַטער אַ „יודענפֿריינדליכעס" שטיק „מלכה שוואַרצענקאָפּ" פֿון גבריעלע זאַפּאָלסקא.

דאָס שטיק האָט מען אין די לעצטע פּאָר יאָהר הרשים לאַנג פֿאָרגעשטעלט אויף פּויליש אין וואַרשא, לאָדז, לובלין און אין נאָך אַנדערע פּוילישע שטעדט. דאָס טהעאַטער פּלעגט שטענדיג זיין פֿול און פּאַק, יודען האָבען אנגעקוואָלען פֿון דעם „יודענפֿריינדליכען" שטיק. נאָר שטעלט אייך פֿאָר אַז אין פּעטערסבורג האָבען יודענפֿריינדליכע קריסטען געפֿונען, אַז „מלכה שוואַרצענקאָפּ" איז אויך אַנטיסעמיטיש און האָבען עס נעפֿונען פֿאַר אַ שלעכט גענענמיטעל פֿון די „קאָנטראַבאַנדיסטען". — אַזוי צום ווייניגסטען האָבען געשריעבען כמעט אַלע יודענפֿריינדליכע פּעטעסבורגער צייטונגען.

זעלבסט יאַוואָרסקא, זענענדיג אין וואַרשא, ווען מען האָט געשפּיעלט „מלכה שוואַרצענקאָפּ", און צוזעהענדיג ווי וואַרשאַווער יודען פֿערפֿולען דעם טהעאַטער חדשים לאַנג און קוועלען אָן פֿון „מלכה שוואַרצענקאָפּ, איז זי מיט דעם אַנטיק געקומען צו אונז קיין אדעס דאָס פֿאָרצושטעלען אין „שטעדטישען טהעאַטער" פֿאַר אָדעסער יודען און יודענפֿריינדליכע קריסטען.

דאָס שטיק האָט מען געשפּיעלט שבת צו נאַכטס ווען יודען האָבען צייט צו געהן אין טהעאַטער. פֿערשטעהט זיך אַז ווי יעדעס מאָל, ווען די בעריהמטע אַקטריסע שפּיעלט, איז דאָס טהעאַטער אויך דעם אָבענד געוועזען פֿול געפּאַקט.

איך האָב "מלכה שוואַרצענקאָפּ" געזעהן שפּיעלען אין וואַרשא, און יעדער געדיינקט געוויס, ווי די פֿערבעטענע געסט, מחותנים מיט לאַנגע חסידישע קאַפּאָטעס און פּאות האָבען געטאַנצט און געזונגען אויף יונה'ס תנאים און ווי דאָס אַלעס האָט אַרויסגערופֿען אַ „בראַוואָ", אַז דער טהעאַטער האָט געציטערט, און דאָ ביי די אַדעסער יודען און „שטאָדטישען טהעאַטער" האָט עס אַרויסגערופֿען אַ געפֿייפֿעריי מיט געשרייען...

די ווארשאווער יודען האָבען געפֿונען אז „מלכה שווארצענקאָפּ“ איז „יודענפֿריינדליך“ און גבריעלע זאפּאָלסקא איז א „יודענפֿריינדין“ און די אָדעסער יודען — אז „מלכה שווארצענקאָפּ“ איז א אַנטיסעמיטיש שטיק און גבריעלע זאפּאָלסקא איז א אנטיסעמיטקע...

עס איז קיין רעדע ניט, אז אזא אויסגעצייכענטע „מלכה שוואַרצענקאָפּ“ ווי מיר האָבען געזעהען אין יאַוואָרסקא, האָט ווארשא ניט געזעהען. מען דאַרף פֿערמאָגען אַזוי פֿיעל טאלענט און קונסט ווי די בעריהמטע אַקטריסע, מען זאָל אַזוי ריכטיג פּאָרשטעלען דאָס ציוויליזירטע יודישע פֿרייליין צווישען חסידישע פֿאַנאַטיקער ווי „מלכה שוואַרצענקאָפּ“ איז געוועזען.

פֿערשטעהט זיך, אז אלע האָבען ווי שטענדיג פֿון איהר שפּיעלען אננעקוואָלען, דערפֿאַר אָבער זענען די אָדעסער יודען ניט געוועזען צופֿריעדען פֿון יונה'ס פֿאָטער, פֿון די טענצער און זינגער אין די לאַנגע קאַפּאָטעס און פאות מיט שיך און זאָקען, און פֿון די ווייבער וואָס זיי האָבען געטראָגען פּאַריקען, אפֿילו פֿון דעם סימפּאַטישען יונה — פֿון דעם יונגען אידעאַליסט זענען זיי אויך ניט געוועזען צופֿריעדען דערפֿאַר וואָס ער איז ניט געגאַנגען געקליידעט אין א קורצען ראָק מיט קורצע פאות.

אין די לאַנגע קאַפּאָטעס, פאות מיט שיך און זאָקען, האָבען די אָדעסער יודען געפֿונען, דאָס זיי מאַכען חוזק פֿון יודען.

און די וואַרשאַווער יודען האָבען געפֿונען אז די לאַנגע קאַפּאָטעס, פאות און שיך און זאָקען מאַכען יודען כבוד...

ווי ווייט זענען די מיינונגען פֿון וואַרשאַווער ביז אָדעסער יודען !..

אין וואַרשא האָט מען געשפּיעלט „מלכה שוואַרצענקאָפּ“ נאַכט ביי נאַכט גאַנצע צוויי זומערען און אין אָדעס איין־איינציג מאָל און געווים דאָס לעצטע מאָל.

וועמען, וועמען איז דען ליעב פֿאַר א טובה צו בעקומען שטייגער — אַנשטאַט „בראַוואָ“ הערען פֿייפֿען...

פֿערשטעהט זיך אז א טהייל יודען בעמיהען זיך ערקלעהרען דעם עולם, אַז זיי האָבען א טעות — אז „מלכה שוואַרצענקאָפּ“ איז יודענפֿריינדליך און די פֿערפֿאַסערשע גבריעלע זאפּאָלסקא איז א יודענפֿריינדין, נאָר א כלל איז שווער איבערצוריידען און ביי די אָדעסער יודען איז טאַקע געבליעבען אז זאפּאָלסקא מיט יאַוואָרסקעס טרופּע זענען אַנטיסעמיטען...

אָדעס. ד. ג.

צייטונגס שטימען.

ווי לערנט מען דעם פֿאָלק היסטאָריע? פֿון דר. מירקין.

אין די נו' 11 - 9 פֿון „בודושטשנאָסט“ בעשעפֿטיגט זיך דר. מירקין מיט דער וויכטיגער פֿראַגע: ווי דאַרף מען לייענען פֿאַר'ן פֿאָלק יודישע היסטאָריע? ער שרייבט:

יודישע היסטאָריע ד א ר ף מען און מ ו ז מען לייענען אומעטום. מען דאַרף זיך ניט אָבשרעקען, וואָס דעם פֿאָלק פֿעהלט נאָך דערצו אַסך אַנדערע קענטניסע ווי געאָגראַפֿיע אז"וו. מען דאַרף זיך איינמאָל פֿאַר אַלעמאָל זאָגען, דאָס אָהן די בעראַכטשאַפֿט מיט זיין געשיכטע וועט זיך דאָס פֿאָלק קיינמאָל ניט אויפֿכאַפּען פֿון זיין דרעמעל. עס הענגט אָב פֿון דעם לעהרער, צי וועלען זיינע תּלמידים פֿערשטעהען זיינע ווערטער צי ניט. ווען דער לעהרער ווייס וואָס פֿאַר א בילדונג עס בעזיצען די מענשען, וועלכע קומען איהם הערען, וועט ער שוין געפֿינען דעם וועג, ווי צו געבען צו פֿערשטעהן יודישע געשיכטע אפֿילו דעם פּראָסטעסטען מענשען. מען דאַרף זיך נור ניט אַריינלאָזען אין צו הויכע שמועסען און ניט וועלען פֿערקליינגען די אויערען פֿון פֿאָלק מיט פֿיין געשליפֿענע פּוסטע דבורים. לייענענדיג פֿאַר'ן פֿאָלק, קען דער לעהרער איהם ביסליכווייז אויך געבען די קענטניסע, וועלכע זענען נייטהיג, כּדי ריכטיג צו פֿערשטעהן פֿערשיעדענע פֿאַקטען פֿון דער געשיכטע. דער לעזער פֿאַר'ן פֿאָלק דאַרף נור האָבען פֿאַר זיך איין ציעל: אויפֿצווועקען דעם פֿערשלאָפֿענעם געדאַנקען ביי'ן פֿאָלק, זעהן אַז ער זאָל זיך אויסלערנען פֿונאַנדערצוגליעדערן די סבּוֹת פֿון זיין מאַטעריעלען און גייסטיגען לעבען. דאָס ציעל ווערט ניט דערגרייכט דורך דעם וואָס מען מאַכט פֿול דעם קאָפּף פֿון תּלמיד מיט אַלערליי פֿאַקטען פֿון דער יודישער היסטאָריע. מען דאַרף זיך סטאַרען ביי'ן פֿאָלק דאָס ג ע פֿ י ה ל פֿאַר די געשיכטע בּכלל צו וועקען, עס זאָל אַוועק פֿון לעהרער מיט דעם געפֿיהל, דאָס אַלץ וואָס געפֿינט זיך אַרום איהם האָט א איינענע לאַנגע ביאָגראַפֿיע, איז אויסגעוואַקסען פּאַמעליך, ביסליכווייז, און האָט ערשט אין א צייט פֿון א סך א סך דורות געקראָגען זיין היינטיגע געשטאַלט. מען דאַרף זיך סטאַרען איינצופֿלאַנצען דעם פֿאָלק דאָס אַלץ וואָס האָט געטראָפֿען האָט זיינע בעזונדערע סבות און דאָס אַלץ וואָס מיר בעזיצען היינט איז ניט שפּאָגלנייַ פֿון נאָדעל אַרויס. זאָל דאָס פֿאָלק ווייסען, דאָס ל ע ב ע ד י ג ע מ ע נ ש ע ן זענען געווען די טרייב־קרעפֿטען פֿון אונזער געשיכטע. זאָל עס ניט קוקען אויף יודישע געשיכטע ווי אויף הוילע נסים, זאָל ביי זיי זיין היילינ אונזער פֿערגאַנגענהייט ניט דערפֿאַר, ווייל דער אויבערשטער האָט זיך דאָ אַלע שעה אַריינגעמישט, נאָר דערפֿאַר ווייל ער האָט זיינע געטליכע קרעפֿטען דעם מענשען געשענקט, וועלכער איז בּכח דורך זיין שכל זיך צו קליגען, צו בויען און צו שאַפֿען.

ביי דער פֿראַגע, אין וועלכער שפּראַכע זאָל מען לייענען פֿאַר'ן פֿאָלק יודישע היסטאָריע? מיינט דר. מירקין, דאָס מען זאָל זעהן צו פֿערמיידען דעם זשאַרגאָן. דר. מ. וועלכער וואוינט אַליין אין דרום־רוסלאַנד, וואו די רוסישע שפּראַכע איז ביי יודען זעהר פֿערברייטעט, פֿערלאַנגט, אַז מען זאָל בענוצען דערצו די רוסישע שפּראַך. ער ווייזט אויף ווי שווער עס איז אויף „יודיש“ בעקאַנט צו מאַכען דאָס פֿאָלק מיט וואָס־עס־איז פֿון א וויסענשאַפֿט. ער שרייבט: „מען דאַרף זעהן צו לייענען דעם פֿאָלק זיין געשיכטע אויף א חשוב'דיגע שפּראַך און ניט אויף זשאַרגאָן, פֿון וועלכען דאָס פֿאָלק לאַכט אַליין אָב (??), בּכלל איז זשאַרגאָן א סך לייכטער זיך צו חכמה'נען, איידער צו האַלטען א ערנסטע רעדע“.

דורך די פֿאַר פֿאַלשע בעמערקונגען קריגט דער אויסגעצייכענטער אַרטיקעל פֿון דר. מירקין א מיאוס'ען פֿלעק. ערשטענס בעווייזען זיי, דאָס דר. מירקין האָט דעמזעלבען בעגריף פֿון זשאַרגאָן, ווי א סך געשטודירטע, וועלכע מיינען, אַז מעהר ווי צו בּדחנות טויג ער ניט. צווייטענס פֿערגעסט ער, דאָס ניט די שפּראַכע שטעלט דעם פֿאָרלעזער פֿאַר'ן פֿאָלק הינטערפֿיסליך, נאָר די אָרימקייט פֿון ריינע בעגריפֿען אין פֿאָלק, און דאָס וואָס דאָס פּראָסטע פֿאָלק איז ניט געוואוהנט לאָגיש צו דענקען א צייט לאַנג נאָך אַנאַנדער.

אין די וויטערדיגע צייילען מאַכט אונז דר. מירקין בעקאַנט מיט זיין פּראָגראַם פֿון זיינע לעקציעס וועגען יודישע היסטאָריע, וועלכע ער האָט פֿאָרגעלייענט פֿאַר'ן המון, און ערקלערט אונז פּונקט פֿאַר פּונקט

פאר וואס און ווי אזוי ער איז געקומען צו זיין היינטיגען פראגראם. איטליכען וואס וויל לייענען פאר'ן פאלק געשיכטע ראטהען מיר זיך בעקאנט צו מאכען מיט דר. מירקין'ס ארטיקעל, וועלכער וועט געוויס ארויסרופען לעבעדיגע נוצליכע דעבאטען אין א סך ציוניסטישע חברות.

א. ע.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. *** הילזנערס משפט איז בעשטעטיגט געווארען פון קאסאציאנס־האף אין וויען, וועלכער האט אבגעוויזען די איינווענדונגען פון דעם פערטהיידיגער ד"ר אוירעדניטשעק געגען דאס אורטהייל פון פיזעק, וועלכעס ערקענט הילזנער אלס מיטשולדיג אין דעם מארד פון די 2 מיידליך נעבען פאלנא. דער פערטהיידיגער האט אויפגעוויזען אז אין דער פיהרונג פון פיזעקער פראצעס זענען געווען מעהרערע פארם־פעהלער, ווי למשל, וואס ביים פראצעס איז אבגעוויזען געווארען זיין אנטראג אז מען זאל נאך אמאל אונטערזוכען די זעה־קראפט פון דעם הויפט־עדות פעשאק און אז מען זאל נאך אמאל אויפגראבען די מארי ע קלימא, ווייל בשעת מען האט זי געפונען א געהרג'טע איז נישט ויכעראונטערזוכט געווארען אויב זי איז דאס געוועזן פון וועלכע מען האט בעהויפטעט אז זי איז געזעהען געווארען מיט הילזנער צוזאמען ביים טאנצען. נאר דער אבערסטער געריכטסהאף האט געאייסערט זיין דעה, אז דאס געריכט פון פיזעק האט דאס נישט בעדארפט צו טהון און האט בעשטעטיגט דעם פסק פון פיזעק, אז הילזנער קומט די תליה. די פערהאנדלונג פון קאסאציאנסהאף האט ארויסגערופען גרויס אינטערעס; אין אלע צייטונגען האט מען דעם פסק־דין אויספיהרליך בעהאנדעלט און כמעט אלע זענען נישט וועניג פערוואונדערט דריבער וואס דער פיזעקער משפט איז בעשטעטיגט געווארען, האטש דער קאסאציאנסהאף האט אויסדריקליך אויסגעדריקט זיין איבערצייגונג אז די מאטיווע פון דיביידע רציחות זענען נישט געווען דיזעלבע ווי די געשווארענע האבען זיך אן זיי געהאלטען ביי די ביידע פריהערדיגע פראצעסען.

נאך דער פערהאנדלונג האט דער קאסאציאנסהאף אין א געהייםער זיצונג בעראטהען וועגען פארשלאגען הילזנער צו בעגנאדיגען.

*** ווי די צייטונגען זענען מודיע איז דער פערטהיידיגער פון הילזנער, דער אדוואקאט ד"ר אוירעדניטשעק אין בעהמען פון די טשעכישע אנטיסעמיטען זעהר פערפאלגט געווארען, אזוי אז ער האט געמוזט פערלאזען דאס לאנד און זיך בעזעטצען אין וויען.

*** די עסטרייכישע ציוניסטען, צוריקקומענדיג פון דעם ערשטען ציוניסטענטאג אין אלמיטץ, וואו זיי האבען זיך גאנץ אויפ'ס ניי ארגאניזירט האבען זיך גענומען פלייסיג צו דער ארבייט. אין דעם ערשטען צירקולאר פון „עסטרייכישען לאנדעסקאמיטע" (אזוי רופט זיך איצט דער פריהערדיגער פערבאנד „ציון") בעשעפטיגט זיך דער קאמיטעט מיט דער נויט פון די יודישע ארבייטער אין ארץ־ישראל און בעט אלע חברות צו געדענקען דעם פאלגענדען בעשלוס פון אלמיטץ:

„אלע ציוניסטישע חברות אין עסטרייך ווערען אויפגעפאדערט, ווי אם גיכסטען צו מאכען אסיפות און אנדערע פייערליכע אבענדע נישט נור אין די לאקאלען פון די חברות נאר אומעטום וואו נור מעגליך, און די הכנסות צו ווידמען די נויטבעדערפטיגע ארבייטער פאמיליעס אין פאלעסטינא. פון אקציאנס קאמיטעט ווערט געפאדערט, ער זאל צו דעם דאזיגען צוועק צושיקען איין אויפרוף צו אלע ציוניסטישע חברות אין דער גאנצער וועלט און זיי בעטען דאסזעלבע צו טהון. אלע הכנסות פון די אבענדע ווערען איבערגעבען ווערען דעם אקציאנסקאמיטעט וועלכער בעדארף צוזאמען מיט דעם אדעסער קאמיטעט דאס געלד אזוי פערווענדען, אז די קאלאניסטען זאלען האבען די מעגליכקייט זיך אנ'אונהאבהענגיגע עקזיסטענץ צו שאפען אין זייער איצטיגער היים אין ארץ־ישראל".

*

רוסלאנד. — ווי מען שרייבט דעם „וואסחאד" איז געווען אין ווילנא איין אספה כללית פון די דעלעגאטען פון דער „ווילנער חברה צו לייהען געלד פאר בעלי מלאכות און קליינע הענדלער". די חברה ווערט געפיהרט אין דער בעסטער ארדנונג און ברענגט אמת'ען נוצען די בעלי מלאכות און קליינע הענדלער דורך איהר איינריכטונג אויף דעם יסוד פון געגענזייטיגע הילף, די בעלי מלאכות בעקומען פון דער חברה נישט קיין נדבות נאר הלואות, וועלכע העלפען זיי אפטמאל ארויס פון א גרויסע נויט, און צאהלען טאקי אב די הלואה ווי מען זעהט ארויס פון דעם דין־וחשבון.

די צאהל פון די מיטגליעדער פון דער חברה בעטרעפט 12902, דער אנטהייל פון יעדען חבר איז פון 10 רובעל. במשך פון 1900 (די חברה עקזיסטירט סך־הכל $2^1/_2$ יאהר) האט די חברה ארויסגעגעבען הלואות אויף 265134 ר' דורכשניטליך צו 48,33 ר' יעדען, און די לייהער האבען איינגעצאהלט פראצענט 9,206 ר', פערפאלען געווארען איז ביי די לייהער במשך פון יאהר ניט מעהר ווי 705 ר', די אויסצאהלונג פון די הלואות איז געוועהנליך צו איין ר' וועכענטליך, דער קאפיטאל פון דער חברה בעשטעהט פון די פאיען און פון דעם געלד, וועלכע די מיטגליעדער שפארען אב און טראגען אריין דער חברה, במשך פון 1899 יאהר איז אריינגעקומען געלד אין די שפארקאסע 115,680 ר' און במשך פון 1900 יאהר — 202,826 ר', קיין גרויסע סומען נעהמט „די באנק" נישט אריין.

אין דעם 1900 יאהר האט די חברה אנגעהויבען זיך צו פערנעהמען מיט קאמיסיאנסגעזעלשאפט. זי האט צוגענומען פערשיעדענע מעבעל און כלים צום פערקויפען און געגעבען אויף דעם געלד די בעלי מלאכות, נאר לעת־עתה איז דער עסק נאך א פרישער און מען קען נישט וויסען ווי ווייט ער וועט געראטהען, כדי צו פערברייטערען די אפעראציעס פון דער חברה אויף א גרעסערע צאהל מענשען, וועלכע דארפען גרעסערע הלואות, ווי 30 — 80 ר'. איז בעשלאסען געווארען צו פערגרעסערען דעם פאי ביז 20 ר' און די הלואות ביז 100 ר'.

— אין פעטערבורג איז געווען דעם 2 אפריל דער ערשטער יעהרליכער סיעזד פון דעם פעטערבורגער ציוניסטישען ראיאן, אויף דעם סיעזד זענען געקומען 30—40 דעלעגאטען. דער מיטגליעד פון אקציאנס־קאמיטעט ה' ביעלקאווסקי האט בעמערקט אז היינטיגס יאהר האבען די ציוניסטישע פעריינען פון פעטערבורגער ראיאן זעהר שוואך געארבעט, מען דארף דערום אנווענדען אלע כחות, כדי אויפצופרישען די ארבייט פון די חברות און צו שאפען עסקנים אין דעם ענין פון ציוניזם. די באנק האלט איצט אזוי: פון די 317,000 פערשריבענע אקציעס זענען איינגעצאהלט געווארען נישט מעהר ווי 152,000, צוזאמען איז אריינגעקומען בערך $2^1/_2$ מיליאן רוב' און דערפון געפינט זיך במזומנים אין פערשיעדענע באנקען בערך 1,800,000 ר'. פאר א דירעקטאר פון באנק איז בעשטימט געווארען ה' ראזענבוים אויס רומעניען און פאר א וויצע־דירעקטאר, ה' לעוואנטין, וועלכער האט לעצטענס געפיהרט איין אבטהיילונג פון א רוסישער באנק. מען האט געקלערט פריהער צו פערקלענערען די סומע, וועלכע איז נייטהיג צום עפענען פון באנק, נאר נאכהער איז בעשלאסען געווארען אז מען זאל דאס נישט טהון, נאר צו ווענדען זיך נאכאמאל צו די ציוניסטישע חברות, אז זיי זאלען אנווענדען אלע מיטלען כדי ממלא צו זיין דעם נייטהיגען קאפיטאל.

— דער פאר־פסח האט צוגענומען ביי דעם קישינעווער קאמיטעט צו שטיצען די נויטבעדערפטיגע אין דרום־רוסלאנד די לעצטע מטבע, און ווען ער בעקומט נישט 6000 ר' פון פעטערבורג, קיעוו און חארקאוו וואלט ער גאר נישט געקענט מאכען. איצט איז די שאלה: וואס צו טהון ווייטער מיט די נויטבעדערפטיגע און בעזונדערס מיט די קאלאניסטען, וועלכע פערלאנגען געלד אויף זריעה. דער פעטערבורגער צענטראל־קאמיטעט פון דער חברה יק"א האט שוין געהאט צוגעזאגט צו געבען אויף דעם צוועק 2000 ר', און א מאסקווער חברה האט געלאזט געבען נאך 2000 ר', נאר פלוצלינג איז געקומען א ידיעה, אז דער פאריזער קאמיטעט פון יק"א האט ענטזאגט צו געבען די 2000.

— עס זענען בעשטעטיגט געווארען פון דער רעגיערונג די תקנות פון א יודישער לאנדווירטשאפטליכער פערמע אין מינסק. די מיטלען צום גרינדען די פערמע האט געגעבען דער קאמיטעט פון דער חברה יק"א און אנדערע מנדבים. דער צוועק פון דער פערמע איז צו לערנען יודען לאנדווירטשאפט און בעזונדערס גערטנעריי, מילכווירטשאפט און אויך איינינגע מלאכות. די פיהרונג פון דער פערמע וועט ווערען איבערגעבען איין אגראנאם, וועלכער וועט ווערען בעשטימט פון דער רעגיערונג אויף אנטראג פון דעם קאמיטעט.

*

ענגלאנד. *** אין דער לעצטער אסיפה פון דער חברה Board of Guardians אין לאנדאן האט דער פרעזידענט דערצעהלט, אז דער ענגלישער מיניסטערפרעזידענט אונטערעסירט זיך שטארק מיט דער פראגע, צו פערלאנגען פון דער רומענישער רעגירונג זי זאל די יודען געבען די גלייכע רעכטע צו וועלכע זי האט זיך פאר אלע מלוכות מתחיב געווען. ער איז מבטיח אז דאס אויסווערטיגע אמט וויל אלעס אנווענדען אז די רומענישע רעגירונג זאל מוזען די יודען געבען גלייכבערעכטיגונג. דער פרעזידענט פון דער דערמאנטער חברה איז מודיע אז ער גלייבט ניט שטארק דערינען אז דער צוואנג געגען רומעניען זאל אזוי לייכט און גיך העלפען, נאר ער בעט מען זאל פאר דער זאך אין ענגלאנד דערווייל נישט עפענטליך אגיטירען; ער איז אבער מבטיח, אז די שריטע וועלכע זענען ביז איצט געמאכט געווארען זענען אזעלכע, וואס מען קען פון זיי האפען דעם בעסטען ערפאלג.

*

טערקיי. — אזוי ווי א זומער אהן שרפות, אזוי געהט נישט אוועק קיין פאר־פסח אהן איין עלילת־דם. היינטיגס מאל איז דער גורל געפאלען אויף די יודען אין סמירנא, נאר צום גליק זענען זיי אבגעקומען מיט בלויז שרעק. אין סמירנא איז פלוצלינג פערפאלען געווארען א גריעכע קאליופאליס, און עס איז באלד ארויס א שמועה, אז די יודען האבען איהם געשחט'ען אויף פסח. די גריעכען האבען זיך צוזאמענגענומען און געשלאגען יודען. איינינגע זענען געלאפען אין קלויסטער און אנגעהויבען צו קלינגען, אז דער עולם זאל זיך צוזאמענקלויבען און געהן אין יודישען קווארטאל. נאר דער דירעקטאר פון דער שולע פון הברה כל ישראל חברים האט געפועל'ט ביי דער אדמיניסטראציאן, אז מען זאל ארויסשיקען חיל, כדי איינצוהאלטען דעם המון, פלוצלינג איז געפינען

גענוואָרען דער פערפאַלענער גריעכע, וועלכער איז געווען אין א דארף ביי זיינע בעקאנטע, און דער המון האט זיך בערוהיגט.

*

ארץ ישראל. — אין ארץ ישראל הערען נישט אויף די היצען און עס פאלט נישט קיין טראפען רעגען. דער יקרות ווערט אלעמאל גרעסער און אויב עס וועט נאך 2 וואכען נישט זיין קיין רעגען וועט געוויס זיין א הונגער אין לאנד.

פלוצלינג איז אנגעקומען א בעפעהל פון יק"א אין פאריז אז מען זאל די קאלאניסטען געבען אוואנסען אויף זייערע שפעטערע תבואה אדער טרויבען; האטש די אדמיניסטראציאן פון די קאלאניעס האט פריהער גארנישט געוואלט געבען און אז מען זאל איבערגעבען די קאלאניסטען דאס רעכט צו פערקויפען אליין דעם וויין אין יפו און ירושלים.

*

אמעריקא. *** עמיגראציאן נאך אמעריקא. לויט דער לעצטער סטאטיסטיק זענען אין 1900 יאהר איינגעוואנדערט אין די פעריינינגטע שטאאטען 515,000 מענשען, דערונטער 63,000 יודען. מיט א יאהר צוריק זענען יודען איינגעוואנדערט נור 37,000; די צאהל פון יודישע עמיגראנטען האט זיך אלזא אין דעם יאהר פערגרעסערט מיט 70 פראצענט. די סבה דערפון איז די גרויסע ארימקייט, ווי עס ווייזט אויס פון די לענדער אויס וועלכע די עמיגראנטען קומען: גאליציען, רומעניען און דרום רוסלאנד. פון 90,000 רוסישע עמיגראנטען זענען געווען 37,000 יודען, פון 6459 רומענער 6183 יודען. פון גאליציען זענען אויסגעוואנדערט 16,920. פון דייטשלאנד 337, פראנקרייך 17 און איטאליען נור 2 יודישע עמיגראנטען.

נאכט־געדאנקען.

ווי פלימערט דאס לעמפעלע שלעפריג און מאט —
עס ציטערט אהין און אהער ווי א בראט,
איהם וויל זיך ניט גיסען זיין דיסטערן שיין
אין מבול פון שרעקליכען חושך אריין. —
דער הייזריגער זייגער נור וויל ניט שטעהן שטיל
ער קלימפערט און קלאפערט אהין אויפהער, אהן ציעל,
ער צעהלט און צעהלט אלץ די צייט אין איין קול —
ווי ווערט איהם דאס צעהלען ניט נמאס קיינמאל!
די אלטעצקע זיצט פאר דעם לעמפיל און טראכט —
געדאנקען, אך, פינסטער אזוי ווי די נאכט
ערדריקען איהר זעלע, צורייסען איהר הערץ,
ערפילען איהר דומפף מיט צווייפעל און שמערץ:
אך באלד וועט פערלעשען דאס לעבען אין איהר —
עס שטעהט שוין דער מלאך המות ביי'ן טהיר,
עס ציטערט זיין שאטען שוין שווארץ אויף דער וואנד,
ער ווינקט מיט זיין דארער און ביינערנער האנד
אהין, אך, אהין, וואו עס איז אזוי שטיל,
אזוי וויסט אזוי דונקעל, אזוי קאלט אזוי קיהל,
וואו ס'שאקלען די בוימער זיך טרויריג און שטום,
וואו ס'סודען זיך אימליכעס גרעזיל און בלום,
וואו ס'זינגט אין דער שטיל ד ער שטיין פון דעם קבר א שיר:
„עס ליעגט און עס פוילט דא א מענש אונטער מיר"...
דארט וועט מען באלד גראבען א קבר פאר איהר,
א קבר א ענגען פון איילען נור פיער;
מע וועט דארט בעהאלטען איהר אלטעס געביין
און לייגען פון אויבען א שטיין, אך, א שטיין!...
א ווער קען איהר זאגען וואס ס'לעבען בעטייט?
צי האט זי דעןווירקליך געלעבט אט די צייט?
און אפשר האט איהר זיך געחלומט נור גאר,
א חלום א פוסטער פון זיבעציג יאהר,
א חלום א לאנגער פון גליק און פון לייד —
וואס ענדליך א קבר איז, אך, זיין בעשייד?...

עס קלימפערט און קלאפערט דער זייגער אהן רוה —
עס קניסטערט גאנץ שלעפריג דאס לעמפעלע צו.
איהם וויל זיך ניט לייכטען די ווילד וויסטע נאכט —
די אלטעצקע זיצט נאך און טראכט אלץ און טראכט...

בערן 17 אפריל 1901. — י"ל. ברוכאָוויטש.

דריי חופות.

צוויי רויטע און איין שווארצע.

א מעשה פון אונטער די הרי־חשך.

דאס דריטע קאפיטעל.

א צוזאמענפאהרען פון חתנים, א שמועס צווישען מלך מיט דער בת־מלכה, די ווייסע טויב און איהרע עצה.

עס איז ווייטער געווען א צוזאמענפאהרען פון שררות און פרינצען...

מען האט אלע פערבעטען אין פאלאץ אריין... פריהער איז מען ארויס אין וואלד אריין אויף א יאגד. פערשטעהט זיך אז אויף א יאגד ביי א יודישען מלך שיסט מען נור אין חיות רעות און גיפטיגע שלאנגען. נאך דער יאגד האט מען געמאכט א קעניגליך מאל־צייט.

עסען, האטש כשר, איז געווען לרוב, אלטע וויינען, האטש נישט קיין נסך, נאר כיד המלך... ווי מען האט געעפענט א פלאש האט זיך אין דעם גרויסען זאל פערשפרייט א ריח ווי פון די טייערסטע בשמים... די פרינצען האבען גענעסען, געטרונקען, געשמועסט, און געפיהרט ויכוחים וועגען אלערליי חכמות, און איבער ווייטע לענדער און מדינות... אלע אויגען האבען געהאנגען אויף דער בת־מלכה'ס שען חנ'ודיג פנים.

אלע האפען צו דערזעהען דארט א שמייכעלע, א סימן טוב אויף זייער מזל!...

די בת מלכה איז אבער געווען פאר אלע גלייך גוט פריינדליך, און האט דאך אלע אבגעזאגט.

דעמאלט האט דער מלך געהייסען אלע אבטרעטען פון זאל און האט צו דער בת־מלכה אזוי געזאגט:

— שולמית, גאט איז מיט דיר! עס זענען דאך היינט געוועזען די גרעסטע און די העכסטע און די פיינסטע לייט פון דער וועלט! פרינצען פון די גרעסטע מדינות זענען אראבגעקומען און געזעצט זיך צו אונז ביים טיש... און דו ווילסט זיי נישט!

און עס זאגט ווייטער דער מלך:

— און פון מזרח און פון מערב זענען זיי צו דיר געקומען! געברענגט אהער האט זיי דיין שם, געקומען זענען זיי פון דיין שענקייט פערבלענדט...

אין דעם מלך'ס זאג הערען זיך טרעהרען:

— און וואס פעהלט זיי? ביסט דו נישט זיכער אין זייער קלוגשאפט, גיעב זיי אויף רעטענישען. דו קענסט אזוי פיעל, איך האב דיך דאך אזוי פיעל געלערענט!

— און זענען זיי נישט גענוג רייך — זאָגט ווייטער דער קעניג. טהייל האָבען דאָך גרעסערע און רייכערע לענדער פאַר מיר, גרעסערע אוצרות פאַר מיר!

און אלע שווערען אז זיי האָבען דיך ליעב!...

און אָבגעזיפּצט האָט דער מלך און ווייטער געזאָגט:

— טאָכטער דו מיין, געטרייע טאָכטער! זעה, מיין אַלטער קאָפּ איז שוין בעדעקט מיט שניי! זעה מיין באָרד, ווייס איז זי ווי מילך... און אז גאָט וועט מיך רופען צו זיך, אויף וועמען וועל איך דיך לאָזען, טאָכטער דו מיין? און וואָס פערלאַנגסט דו, זיי האָבען דיך אַזוי ליעב. זיי שווערען אַזוי!

עס ווייגט דער בת־מלכה'ס האַרץ פון פאַטער'ס ענמת־נפש, דעם אמת זאָגען קען זי דאָך נישט...

זאָגט זי אז זי גלויבט נישט זייערע שבועות...

און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איך בין רייך, טאַטעשי, און דיין איינציגע טאָכטער בין איך! ווייס איך, צי מיינט מען מיך, צי מיין רייכקייט, צי וויל מען מיך צי איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר דיין מלוכה, טאַטעשי!

און זי האָט נאָך געהאַט אַ ראיה צו איהרע רייד.

— און זעה, האָט זי צום פאַטער, צום מלך געזאָגט, איז דען נישט מיין חבר'טאָרען דבורה שענער פאַר מיר, בעסער, קלוגער און געלערנטער פאַר מיר? און פאַר וואָס פאָהרט מען נישט צוזאַמען איהר כשרה האַנד צו פערלאַנגען? פאַר וואָס האָט זיך קיין איינציגער פרינץ אין איהר נישט פערליעבט? ווייל איך בין דיין טאָכטער, ווייל בת־מלכה בין איך.

דער מלך וויל איהר זאָגען, אז ער גלויבט נישט, אז עס איז עמיץ שענער, בעסער און קלוגער פאַר זיין טאָכטער, ענטפערט ער איהר:

— ווייס איך? דיינע בליצענדיגע רויטע האָר מיט די טיפע בלאָע אויגען געפעלען. און איהרע זיידענע פלאַקסענע האָר מיט די עהרליכע טיפע אויגען—נישט...

„יעדער מענש האָט שוין זיין מזל,— און אין האַרץ האָט ער געקלערט: אוי, צי איז עס נישט אַ ירושה פון עלטער־עלטער־זיידען קהלה... אזא פריש עפּעלע און עס פּיקט שוין דאָרט אַ ווערמיל...

און די רגע האָט זיך בעוויזען אין אָפענעם פענסטער אַ מילך־ווייסע טויב.

די בת־מלכה האָט געמיינט, אַז דאָס איז איינע פון איהרע טויבען, און האָט זיך אויסגעדרעהט צו איהר, זי זאָל זיך איהר שטעלען אויפ'ן אַקסעל.

די טויב האָט עס דאָך נישט געטהון.

די מילך־ווייסע טויב איז אַריינגעפלויגען און האָט זיך גע־שטעלט פאַר'ן מלך אויפ'ן טיש.

זי האָט זיך דריי מאָל געבוקט פאַר'ן מלך און אָנגעהויבען צו וואָרקען און צו ברומען צום מלך.

און ביי די רויטע יודליך. מוזט איהר וויסען, האַלט זיך נאָך דער אַלטער יודישער מנהג, אַז דער וואָס זיצט אין סנהדרין מוז קע־נען אלע זיעבציג לשונות פון דער וועלט, און דער מלך פון אַ מדינה מוז, ווי שלמה אין זיין צייט, קענען אפילו די לשונות פון חיות און עופות.

און די ווייסע טויב האָט צום מלך אַזוי געברוהמט;

— מלך, גרויסער מלך, האָב קיין ענמת־נפש, עס וועט זיך אַלץ ענדערן צום גוטען: דו וועסט אין דער בת־מלכה נאָך נחת דערלעבען...

„נייט זי אָבער נישט אז זי זאָל נעהמען איינעם פון די פרינצען, וואָס בעטען איהר האַנד, נישט איינער פון זיי איז איהר בעשערטער, און נישט אין גלויבשטיין וואָהנט דער, וואָס איהר איז בעשערט.

און דער מלך האָט איהר אויף טויבען־לשון אַזוי געענטפערט;

— גוטע טויב, קלוגע טויב, זאָג מיר וואו איהר בעשערטער וואָהנט, הייס איך באַלד שפּאַנען די טייערסטע פערד און ברענג איהם אהער; זאָל ער זיין אַ פרינץ, זאָל ער זיין דער אָרימסטער מאַן, זאָל ער ביי דער שווערסטער אַרבייט שטעהען, גיב איך איהם, הייסט מיין נאָמען נישט שלמה דער זיעבענצוואַנציגסטער, מיין איינציגע טאָכטער און מיין קרוין אַוועק..."

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— מלך, גרויסער קעניג, געזונד זאָלסט דו זיין אין לאַנג לעב־בען זאָלסט דו, מלך, נישט דאָס אָבער האָט מען מיר בעפוילען דיר צו זאָגען... דיין בת־מלכה וויל זיין זיכער, אז דער, וואָס שווערט, אז ער האָט זי ליעב, מיינט נור זי אליין, נישט די אוצרות, נישט די מלוכה... דאָס גוטע פרומע האַרץ האָט מורא, מוז מען עס בערוהיגען...

— ווי אַזוי, ווייסע, קלוגע טויב? —האָט דער מלך געפרעגט.

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— גרויסער מלך, קלוגער מלך, געזונד און שטאַרק זאָלסט דו זיין, און איינעקליך דערלעבען זאָלסט דו, מלך, הייס איהר אויס־קלויבען די אָרימסטע קליידער, וואָס איהר האַרץ וועט גלוסטען פאַר איהר און פאַר דיר, מלך! אַרויס פון די ערטער וואָס מען קען אייך לייכט דערקענען. און אַז איהר בעשערטער וועט זי וועלען אין שמוץ און אין אָרימקייט, וועט די בת־מלכה'ס גאָלדען האַרץ נישט ציטערן, נישט שרעקען זיך."

— איך בין גרייט אַלץ צו טהון, וואָס דו זאָגסט, האָט ער דער טויב געענטפערט. זי האָט דריי מאָל אַהין און צוריק געהיפּט און גע־בוקט זיך, ווי ביים אויסנעהען שמונה־עשרה, און איז צוריק אַרויסגע־פלויגען פון פענסטער.

די בת־מלכה האָט קיין אויסרייד נישט געהאַט אויף דער טויב'ס עצה נישט צו בעשטעהען. האָט זי אויסגעקליבען צום וואַנדלען קליי־דער פון שמאַטעס קלויבער.

די בת־מלכה האָט זיך אַזוי געטראַכט: אין אַזוינע, שמוציגע קליידער וועל איך קיינעם אין אויגען נישט פאַלען...

נאָר אַ מענש דענקט און גאָט לענקט.

בשעת דער מלך און די בת־מלכה האָבען גערעדט וועגען די וועגס־קליידער, איז יואב, דער משנה־למלך, געשטאַנען הינטער אַ זיידענעם פאָרהאַנג און אונטער־געהערט.

פעלקער און קינדער האָבען יעדער אַ טביעת עין, איך מיין, אַ אויג וואָס דערקענט אין דער ערשטער רגע דאָס, וואָס קלוגע חכמים דערקענען נישט. מיט'ן בליק זעהען זיי ווער ס'איז גוט, עהרליך און פרום באמת, און ווער ס'טראָגט נור אַ מאַסקע אויפ'ן פנים — און האָט דאָס גיהנם אין האַרץ.

דאָס פאָלק האָט אויף איהם געמורמעלט.

דער מלך איז אָבער געווען אין יואב פערנאַרט.

אזוינס טהוט נור א פֿאלשער, שלעכטער מענש ווי דאס איז ער געוועזען...

ניט ער האט געדארפֿט זיין משנה־למלך אין וואונדער־לאנד !...

אין פאלאין אריין איז ער געקומען דורך א צופאל !

די מלכה, עליה־השלום, אין ליכטיגען גן־עדן זאל זי זיין, איז נפטר געווארען אין קינפעט. און מען האט געדארפט פאר דער בת־מלכה א אם, איז דער גורל געפאלען אויף יואב'ס ווייב, דורך איהר האט ער בעקומען א צוטריט צום פאלאין...

איינמאל האט איהם דער מלך שלמה בעמערקט און געפרעגט: ווער ער איז, און וואס ער וויל ?

ער האט געזאגט אז ער איז דער בת־מלכה'ס אמ'ס א מאן, און פערלאנגען פערלאנגט ער נישט מעהר נאר די ערלויבעניש איינצוועטען זיינע אויגען מיט'ן גלאנץ, וואס שלאגט פון מלך'ס פנים...

וואס א אנגעל איז פאר פיש, איז חנופה פאר מלכים...

יואב איז שוין געבליבען אין פאלאין. ער איז געוואקסען פון טאג צו טאג, און מיט דער צייט איז ער געווארען משנה־למלך.

קלוג איז ער געווען, ווי אחיתופל בישעתו, און ער האט זיין פרומע עהרליכע ראלע אזוי פיין געשפיעלט, דאס די וועלט, וואס האט געמורמעלט, האט נישט געהאט עפיס אויף איהם צו ווייזען אין עולה.

די בת־מלכה האט יואבין, דעם משנה־למלך נישט געקענט ליידען: אז ער האט אויף איהר געקוקט האט זיך איהר נעראכט, אז א פייכטער, קאלטער ווארם גליטשט זיך איהר איבער'ן פנים... זי האט עס אבער קיינמאל נישט נעבראכט אויף די ליפען, נאר צו ליעב איהר אם, יואב'ס געשטארבען ווייב, צו ליעב דעם פאטער, אפשר מעהר צו ליעב דבורה'לען, אין וועלכער זי האט א געטרייע געליעבטע שוועסטער געהאט, האט זי זיך א כח אנגעטהון, און פון צייט צו צייט מיט איהם א גוט ווארט גערעדט...

דער שלעכטער מענש האט זיך אבער דאס גוטע ווארט אנדערש אויסגעטייטשט... האט זיך געוואלט בעניגען דערמיט ווערען דעם מלך'ס איידעם !...

קיין יונגער מאן איז יואב נישט געוועזען; נאר געהאלטען האט ער זיך קינדליך, און האט זיך פיין ווי נאטירליך געפאדערט די בארד ווי די האהר פון קאפף.

און אלע האבען אין זיינע יאהרען פערגעסען...

די פריילינען פון הויף האבען צו איהם געוואונקען, האט ער גע־מיינט אז שולמית אויך... אזוינס טהוט נור א פאלשער שלעכטער מענש...

ליתר תוקף ועוז, האט ער אויפגעקויפט ביי אלערליי כשוף־מאַ־כער'ס ליעבע־טראפען. וואס ער האט בגנבה אריינגעטהון אין דעם אלעם וואס די בת־מלכה האט געגעסען און געטרונקען.—

דער קלוגער יואב האט נאר נישט געוואוסט, אז די אלע טרא־פען העלפען נור דעמאלט, ווען דער וואס בעניצט זיך מיט די טראפען, האט אמת און עהרליך ליעב, בשעת ווען יואב האט נור אין זין געהאט די מלוכה.

און דאס וואס די בת מלכה האט אבגעזאגט אלע פרינצען האט ער אייך געהאלטען ביי זיך פאר א גוטען סימן. און כדי ער זאל זי־כערער זיין אין זיינע פלענער, האט ער נישט אויף געהערט נאכצוקוקען דעם מלך מיט דער בת־מלכה און אונטערצוהערען וואס זיי רעדען.

און אז ער האט שטעהענדיג אונטער דעם זיידענעם פארהאנג דערהערט אז זיי רעכנענען אין גאר ארימע קליידער אויסוואנדלען — האט ער נאך זיין האפנונג נישט פערלארען.

פערקערט, עס האט איהם נאך מעהר פערנארט.

ער האט נעקלערט, אז די בת־מלכה, וואס האט אזוי פיעל ליע־בעסטראפען אויסגעטרונקען, האט אליין פארגעשלאגען דעם פאטער דעם שדוך, און כדי געוואהר צו ווערען, צי ער איז ווערט צו זיין א מאל א מלך פאהרען זיי ארויס פערשטעלט אויף דער מדינה, געוואהר צו ווערען, וואס מען זאגט אויף איהם.

ווייל ער האט פארט מורא געהאט, מען זאל אויף איהם אין דער מדינה פאר'ן מלך, און דער עקר פאר דער בת־מלכה נישט רעדען קיין בייז, האט ער זיי נאכגעשיקט שפיאנען, זיי זאלען זיי נאכגעהן טריט ביי טריט, און טאקע טעגליך, איהם שרייבען תשר'ק־כתב, וואו זיי זענען, און וואס זיי טהוען.

אין דער התחלה האבען איהם די בריעף וואס ער האט פון די שפיאנען בעקומען, גאר נישט געוואונדערט: דער מלך מיט דער מלכה געהען אין געהען און שטעלען זיך אין ערגיץ נישט אב. שפעטער אבער אז מען האט איהם מודיע געוועזען, אז זיי זענען ארויס אויס דער גרענעץ, האט זיך דער משנה־למלך זעהר דערפרעהט, ער איז נעפאלען אויף איין אנדער לייכטען פלאן ווי אזוי צוצוקומען צו דער מלוכה !

ער וויל דען מלך מיט דער בת־מלכה אומברענגען, און אין דער פרעמד וועט ער דאס טהון גאר אהן פחד.

און ער האט זיך געלאזט ברענגען צוויי גזלנים און ער האט צו זיי אזוי געזאגט :

— „איך משנה־למלך, און היינט במקום מלך, ווייס גאנץ גוט אז איהר זענט רוצחים און גזלנים, אז מען דארף אייך הענגען אין מיטען מארק, און דערנאך צושניידען אייך און צושיקען שטיקער פון אייך אין אלע תרי״ג שטעדט פון דער מדינה, נאר אין אייך וועגד זיך : אז איהר זאלט ניצל ווערען פון דער תליה און נאך גרויס ווערען...״

„אז איהר וועט טהון וואס איך וויל און עס וועט בלייבען בסוד, וועל איך איינעם פון אייך מאכען פאר'ן ערשטען מיניסטער און דעם צווייטען פאר א ראש אין סנהדרין...

און די גזלנים פאלען דעם משנה־למלך צו די פיס, און ער האט זיי געהייסען שווערען אויף די קניען, אז זיי וועלען טהון זיין פערלאנג!

און די גזלנים האבען געשווא־ען : איינער ביי אלע וויסטע וועלדער און פוסטע חרבות וואו שדים און רוחות וואהנען, און ביי אלע נישט בעגראבענע ביינער פון רוצחים און גזלנים.

— אויב איך וועל מיין ווארט נישט האלטען, זאלען זיך אין מיר אלע שדים פון וועלדער און חורבות, און אלע רוחות רעות פון די פער־וואלגערטע ביינער אין מיר נוקם זיין.

און דער צווייטער האט אויך אזוי געשוואהרען און האט נאך צו־געגעבען, אז ער שווערט נאך ביי זיין געהיימענעם—פאטער'ס מויל, וואס ער האלט אין עסיג אין א פאחיר...

און דעמאלט האט דער שלעכטער יואב אזוי געזאגט:

— שארפע שווערדען האט איהר, בלאנקע שפיזען גיב איך אייך... און פערד וועל איך אייך געבען די בעסטע פון מלך'ס שטאל : וואס פליהען ווי די אדלער, וואס יאגען איבער דעם ווינד...

„לאזט אייך אויף דער וועלט...

„און אז איהר וועט טרעפען צוויי שמאטעקליידער, א גרייזגראהען אלטען ווי א טויב, און א יונג מיידיל, וואס איהר פנים וועט ארויסשיינען פון איהרע שמוציגע קליידער, ווי א זון פון אונטער א ווינטער בלייערנען וואלקען, פערהאלט זיי!

„און דעם אלטען זאלט איהר טייטען באלד אויפן ארט!

„און מיט דער טאכטער זאלט איהר אזוי טהון:

„איהר וועט זי פרעגען צי זי וויל האלטען אלי׳ן בסוד און אהער קומען זיין מיין ווייב.

„אויב זי וועט בעשטעהען, און זי וועט אייך צו שווערען דערויף ביי דער נשמה פון איהר געשטארבענער מוטער, לאזט זי לעבען און ברענגט זי אהער.

„א ניט — טייט זי!

„בעגראבט זיי ביידע אויפ׳ן ארט, און פאר א סימן, אז איהר האט אלי׳ן געטהון בשלמות, זאלט איהר מיר ברענגען זייערע קליידער: איך וועל זיי דערקענען...!

די גזלנים זענען בעשטאנען. און ער האט זיי געגעבען געלד אויף הוצאת־הדרך, בעוואפענט זיי פון קאפ ביז פיס, ארויפגעזעצט אויפ׳ן פערד און ארויסגעשיקט אין דער וועלט אריין...

און דער שלעכטער מענש איז זיכער אז עס וועט איהם געראטען...

מלך וועט ער זיין!

און קוים וועט ער ווערען מלך וועט ער ווייסען וואס צו טהון...

די מלוכה וועט ער ישוין בעפעסטיגען!

ווי א אחשורוש וועט ער טהון!

א קעניגליכע סעודה וועט ער מאכען, פאר גאנ׳ץ וואונדער־לאנד א סעודה...

אין גרויסען גארטען וועט ער גאלדענע טישען שטעלען. און זיי וועלען זיך בויגען אונטער דער לאסט פון די טייערסטע מאכלים, און די טייערסטע ווייגען וועלען זיך גיסען ווי וואסער...

און אלע שפיעלער, און אלע טענצער און אלע זינגער פון דער גאנצער מדינה וועלען קומען און שפיעלען און זינגען און טאנצען —

עס וועט זיין א יום־טוב, א פרייד פאר גאנ׳ץ וואונדער־לאנד!

און זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט מען טרינקען, זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט זיין א לעבען...

און די שענסטע מיידליך פון דער גאנצער מדינה וועלען קומען...

און ער וועט ארומגעהען ביי די טישען און קוקען, און קלויבען.

און די שענסטע וועט זיין ווייב זיין, זיין מלכה זיין...

ל. פרין.

דער בעל־שם־טוב (בעש״ט).

זיין לעבען און זיין שיטה.

II.

מיר שטעהען ביי א נייער צייט אין בעל־שם׳ס לעבען. ער ווערט א בעגרינדער פון א נייער שיטה און א נייער כתה. וואס האט איהם געטריעבען דערצו. און וואס איז געווען דער יסוד פון זיין נייער לעהרע?

כדי זיך בעסער צו ערקלערען די גאנצע ווירקונג פונ׳ם בעש״ט, מוזען מיר ווארפען א בליק אויף די לאגע פון יודען און יודישקייט אין יענער צייט.

אין דעם סוף פונ׳ם מיטעלאלטער האט דאס יודענטהום געהאט צוויי גרויסע צענטרען אין אייראפא: איין צענטער איז געווען שפאניען, דער צווייטער איז געווען פוילען. בשעת די יודישע לאגע אין שפאניען איז געווארען זעהר שלעכט, איז נאך אין פוילען געווען די בעסטע צייט פאר יודען. אין דעם יאהר 1492 זענען הונדערטער טויזענדער יודען ארויסגעטריבען געווארען פון שפאניען, און עס איז געווען א שרעקליכע צייט פאר דאס גאנצע יודענטהום. אין אזא שלעכטער צייט, ווען אויף דער ערד ווערט פינסטער, קעהרט זיך דער מענשליכער גייסט צום הימעל. אז בדרך־הטבע, אויף נאטירליכער ארט, קאן מען זיך ניט העלפען, פריווט מען זיך העלפען אויף איבערנאטירליכע וועגען, דורך נסים ונפלאות. דאס יודישע פאלק, וואס האט ניט געפונען קיין רוהיגע מינוט אויף דער גרויסער ווייטער וועלט, האט זיך אנגעהויבען צו פערטיעפע׳ן אין דעם זוהר און אין דער קבלה מיט איהרע וואונדער. דארט האט עס געפונען א גרויסע און שענע וועלט פאר זיך, די אונבעגרענצטע וועלט פון דער פאנטאזיע. די מקובלים האבען געגלויבט, אז זיי קאנען דורך זייערע וואונדער אומענדערן די ארדענונג פון דער וועלט און געהן אנטקעגען די נאטירליכע געזעטצען. נאר כדי צו קומען צו אזא הויכער מדרגה, מוז מען זיך ריינינגען פון זינד, לייטערן דעם גוף און די נשמה. דאס איז מעגליך נור דורך פיעל דאווענען און פיעל פאסטען, דורך פייניגונג פונ׳ם זינדיגען גוף, וואס לאזט ניט די נשמה זיך בעהעפטען צו איהר בעשעפער. און אזוי האבען די מקובלים אנגעהויבען זיך אליין צו פייניגען, תמיד מורא צו האבען פאר עפעס מיני־משונה׳דיגע עבירות און פערביטערען זיך דאס לעבען. דאס רוב מקובלים זענען געווען פון די שפאנישע יודען, וואס האבען זיך בעזעטצט אין דער טערקיי און אין ארץ־ישראל.

דערווייל איז די לאגע פון די יודען אין פוילען אויך ערגער געווארען. די אפטע בונטען פון די קאזאקען און די מלחמות מיט די טאטארען און מיט רוסלאנד האבען פערוויסט דאס לאנד, און דאס ערשטע כפרה־הינדעל זענען געווען די יודען. יודיש בלוט איז געווען הפקר, בפרט אין חמיעלניצקי׳ס צייטען, ווען עס האבען זיך אנגעהויבען די גזירות פון די יאהרען: ת״ח ות״ט. נאר וואס די מאטעריעלע לאגע פון די יודען אין פוילען איז געווארען ערגער, האבען זיי זיך מעהר און מעהר אבגעגעבען מיט דער תורה: גרויסע ישיבות זענען געווען כמעט אין יעדען קליינעם שטעדטיל, בעריהמטע רבנים און גאונים, וואס די וועלט האט געקלונגען מיט זייער תורה און פרומקייט, האבען פערברייטערט דעם תלמוד מיט זיינע מפרשים אין גאנ׳ץ פוילען און ליטא, און אלע האבען געשטרעבט צו האבען קינדער לומדים אדער, צום וועניגסטען, זיך משדך צו זיין מיט א למדן. בקצור פוילען איז געווארען דער מיטעלפונקט פון אלע גרויסע לומדים און פון דארטען פלעגען ארויסקומען די גרעסטע רבנים און מלמדים אי׳ן גאנ׳ץ אייראפא.

צוזאמען מיט אלע גרויסע מעלות האבען זיך אבער ארויסגעוויזען אויך גרויסע חסרונות. כדי זיך אויסצופיינען און צו ווייזען, אז מען האט א „שארפען קאפ״, האבען א סך רבנים אויפגעהערט צו לערנען גמרא נאכ׳ן איינפאכען און אמת׳ן פשט; יעדערער האט געזוכט אויפצוטהון גרויסע חדושים און לערנען פשט׳ליך, ווייזען זיין חריפות און צוזאמענפיהרען א וואנד מיט א וואנד. דאס איז געווען דער יודישער „פלפול״, וואס האט ביי אונז בעשאפען אזוי פיעל קרומע שכל׳ען און פערדרעהטע קעפ. א חוץ דעם, האבען די לומדים אנגעהויבען צו זיין זעהר גרוים ביי זיך, זיך צו האלטען פאר העכערע בריאים, צו קוקען פון אויבען אראב

אויף דעם המון און פיינד צו האבען דעם פראסטען מענשען. זיין א בעל מלאכה איז געווארען א גרויסע חרפה און אנ׳עם־הארץ פלעגט מען גאר ניט האלטען פאר קיין מענשען. דער יודישער קהל, וואס האט דענסטמאל געהאט א גרויסען כח און האט מיט א יודען געקאנט טהון וואס ער וויל, איז געווען אין דער האנד פון די לומדים און די רייכע מיוחסים, און דאס פראסטע פאלק האט מורא געהאט א קאפ אויפצוהויבען.

עס איז אין יענער צייט אפילו געווען נאך א סארט לומדים, וואס האבען טאקי געלערנט נאר „לשמה", פון גאטס וועגען און ווייל זיי האבען דאס לערנען אליין זעהר ליעב געהאט, נאר ביי דעם סארט לערנערס פלעגט די גמרא אלי׳ן פערשלינגען, מעהר ווי לערנען האבען די דאזיגע לומדים ניט געוואוסט. די נאטור בעטראכטען און ליעב האבען, טראכטען וועגען עפיס אנדעריש, חוץ דער גמרא, אפילו וועגען געטליכע זאכען אדער וועגען מוסר און גוטע מדות, האבען זיי ניט געפונען פאר נייטיג. זיי פלעגען דאווענען, פינקטליך מקיים זיין אלע מצוות, אבער דאס אלעס פלעגען זיי טהון מעכאניש, אויס געוואוהנהייט, אהן א שום כונה, אהן א אינעווענינסטען געפיהל, ניט ארייןלייגענדיג אין דעם זייער הארץ און זייער נשמה. זייער לעבען איז אויך געווען פערקלאגט און פערפינסטערט אזוי ווי דאס לעבען פון די מקובלים, זיי האבען תמיד גע׳דאגה׳ט וועגען זייערע עבירות און ניט געוואוסט פון קיין זאך אין דער וועלט א חוץ „די פיער איילען פון דער הלכה"...

אין אזא צייט, ביי אזא גייסטיגען צושטאנד, איז אויפגעשטאנען דער בעל־שם, און אויפ׳ן 36־טען יאהר פון זיין לעבען האט ער געפריווט בענייען דאס גאנצע יודענטהום.

פון אנהויב איז ער ארויסגעטרעטען ווי א „בעל־מופת" אדער א וואונדערטהוער. אנדעריש וואלט איהם דאס פאלק ניט פערשטאנען. אלע גרויסע בעגרינדערס פון רעליגיעזע סעקטעס זענען געווען וואונדערטהוערס, אדער — די פאנטאזיע פונ׳ם פאלק האט זיי געמאכט פאר וואונדערטהוערס... דער בעל־שם, וואס איז געווען א מענש מיט א הייסען גלויבען און א פייערדיגער פאנטאזיע, האט געוויס געגלויבט, אז דורך זיינע ריינע און הייסע תפלות צורייסט ער דעם שלעכטען גזר־דין. נאטירליך זענען א סך פון די וואונדער, וואס מען דערצעהלט וועגען איהם, בעשאפען געווארען ערשט שפעטער דורך די רייכע פאנטאזיע פון די גליקליכע חסידים. נאר, ווי עס ווייזט אויס, האט ער אויך געקענט א סך רפואות געגען פערשיעדענע קראנקהייטען און פלעגט אפט היילען מיט אלערליי קרייטיכער, וואס ער האט פון זיי געוואוסט, ווייל ער האט זעהר לאנג געוואנדערט אין דער וועלט און זעהר אפט געוואהנט אין די וועלדער.

נאר ניט דאס איז געווען דער עיקר־ווירקונג פונ׳ם בעל־שם. ווי א מענש פונ׳ם פאלק, וואס איז אליין געווען א לאנגע צייט פעראכטעט פאר זיין עם־הארצ׳ות און וואס האט אויסגעליטען אלערליי צרות און בזיונות גלייך מיט׳ן פראסטען המון, איז ער זעהר גיך געווארען דער לעהרער פונ׳ם דאזיגען המון. דאס א סך־לערנען איז ביי איהם, ווי מיר האבען שוין געזעהען, נישט געווען אזא גרויסע מעלה. דער עיקר איז געווען דאס הארץ, דאס געפיהל. א פראסטער מענש וואס דיענט גאט מאהבה, פון ליעבשאפט, איז טייערער פון דעם, וואס קאן א סך בלעטער גמרא און זוכט דורך דעם כבוד אדער געלד, און טראכט גאר ניט וועגען גאט און זיין גרויסער וועלט. די צו גרויסע פרומקייט, דאס „וצדקתך", ווי מען רופט עס ביי אונז, האט ער פיינד געהאט, ווארום דער עיקר איז די גוטע און ריינע כונה. דאס פאסטען און דאס אייביגע פערקלאגט זיין איז, נאך זיין שיטה, אויך ניט קיין גרויסע מעלה. גאט איז דאך א רחמן און וויל ניט מוטשען זיינע בעשעפענישען, דערפאר וויל ער געוויס ניט, אז דער מענש זאל פייניגען זיין גוף. אז מיר קוקען זיך ארום אין דער גרויסער וועלט און זעהען גאט׳ס גוטסקייט און גרויסקייט, מוז אונזער טרויער אויפהערען. מיר דארפען זיך פרעהען, וואס מיר האבען אזא גרויסען און בארמהערציגען בעשעפער, און איהם דיענען מיט פרייד, אזוי ווי מען פרעהט זיך צו בעדיענען א געליעבטען פאטער. גאט איז אומעטום, ער האט אלי׳ן בעשאפען, אלזא אונזער קערפער אויך, דערום טארען מיר ניט רעכענען אונזער גוף פאר טמא. גאט האט די וועלט בעשאפען כדי מיר זאלען פון איהר הנאה האבען, ניט כדי מיר זאלען זיך אין איהר פייניגען; נאר אונזער הנאה מוז זיין ריין און אויך פאר איהר מוזען מיר דאנקען און לויבען דעם בעשעפער. די ליעבשאפט צו גאט און דאס בעהעפטען־זיך אין געדאנקען צו איהם איז דאס העכסטע גליק, ווארום דאס גיט אונז א אינעווייניגסטע שמחה. דערפאר איז דער בעל־שם א געגנער פון געוויין און תעניתים. ניט דאס פ י ע ל־דאווענען איז דער עיקר, נאר דאס דאווענען מיט כונה; דערפאר איז ניט וויכטיג, ווען מען דאווענט, נאר ווי מען דאווענט. דער מענש טאר ניט דאווענען נור פון יוצא וועגען; ער מוז פיהלען, וואס ער בעט ביי גאט און טראכטען וועגען גאט׳ס גרויסקייט, זעהן צו פערבעסער׳ן זיינע שלעכטע מדות און לערנען מוסר־ספרים. דאס איז פיעל טייערער ווי צו לערנען גמרא נור צוליעב דעם לערנען אליין, ווער רעדט צוליעב כבוד אדער געלד.

אין זיין פארשטעלונג וועגען גאט איז דער בעל־שם נאהענט צו די מקובלים און פערטייטשט דעם פסוק: „מלא כל־הארץ כבודו" (די גאנצע ערד איז פול מיט גאט׳ס גרויסקייט), אז מען מיינט דערמיט, אז „גאט קליידעט זיך אן אין אלע זאכען פון דער וועלט, אפילו אין די תאוות און די שלעכטע געדאנקען, וואס דער מענש האט אויף ד ע ר וועלט". די גאנצע נאטור איז גאט, אלע ברואים דיענען איהם מיט גרויס שמחה, אלע טאנצען און זינגען פאר איהם, יעדערער מיט א בעזונדערן ניגון. דעם מענשען דאכט זיך, אז גאט איז אבגעטהיילט פון דער וועלט, אבער אין אמת׳ן „פילט גאט אן אלע וועלטען און עס איז ניטא קיין ארט, וואו ער זאל נ י ט זיין". דעם דאזיגען הויכען געדאנקען האט ער איינגעוויקעלט אין א שענעם משל:

„א גרויסער קעניג האט געבויט א גרויסען פאלאץ, אין וועלכען עס זענען געווען צימערן איינער הינטער דעם אנדערען און ער האט איהם ארומגעצוימט מיט צוימען איינער הינטער דער אנדערען; נאר איין טויער איז געבליעבען אפען און אנטקעגען איהם זענען געווען זעהר פיעל אפענע טיהרען, דורך וועלכע מען האט געקאנט זעהען די שענע בילדער און די טייערע מעבעל, וואס געפינען זיך אין דעם פאלאץ. אז דער פאלאץ איז אויסגעבויט געווארען, האט מען גערופען די גרויסע מיניסטארען, זיי זאלען קומען זעהען און אריינגעהען אין דעם פאלאץ, און דארט וועלען זיי רעדען מיט׳ן קעניג. אז זיי זענען געקומען און האבען זיך אנידערגעשטעלט אין טיהר פונ׳ם פאלאץ, איז דאס טויער פערמאכט געווארען און די טיהרען זענען פערשלאסען געווארען. האבען זיי זיך אנגעהויבען צו וואונדער׳ן צווישען זיך, ווי אזוי איז זיי מעגליך אריינצוגעהען אין דעם פאלאץ, אז פיעל ווענד און ברעטער שיידען זיי אב פון די אינעווענינסטע צימערן. זיי האבען געקוקט און געזוכט, און האבען נור געפונען א מויער הינטער א מויער און א וואנד הינטער א וואנד. און אזוי זענען זיי א לאנגע צייט געשטאנען ביז דעם קעניגס

זוהן איז געקומען און האט זיי געזאגט: "איהר ווייסט דאך, אז מיין פאטער איז א גרויסער חכם און ער פערשטעהט אויך צו מאכען קונ־צען, דער גאנצער פאלאץ איז גאר נישט; דא איז ניטא קיין שום מויער אדער צוים און קיין שום טויער אדער טיהר, נאר אליך מיט איינאנדער איז א'ן גאנצען נור א קונץ: עס ווייזט זיך אויס, אזוי ווי עס וואלט דא עפיס געווען, אבער אין אמת'ען איז דאס א איידינגער ארט, וועלכער איז אפען פון אלע זייטען. און מיין פאטער דער קעניג שטעהט פאר אייערע אויגען אנטקעגען אייך"...

"אזוי — ערקלערט דער בעל־שם — זענען אלע וועלטען און אליך, וואס עס איז דא אין זיי, דאס געפיהלטע, דאס נאטירליכע און דאס פערשטאנענע; עס ווייזט זיך אויס, אז זיי זענען אבגעטהיילט פון גאט און געפינען זיך אויסער איהם, אבער אין אמת'ען זענען זיי אליין גאר נישט און הייגען אב נור פון גאט'ס גייסט, ווארום ער און זיי זענען אליך איינס. גאט פערבארגט זיך נור אין פיעל ארטען פון קליי־דער און בעגרענצונגען (צמצומים), וואס אין זיי און דורך זיי פערבארגט ער זיך פון זיינע בעשעפענישען, אזוי אז זיי זעהען יעדער זאך ווי עטוואס, וואס טהיילט זיי אב פון איהר בעשעפער: און דאס איז טאקי די שטארקייט און גרויסקייט פון דעם, וואס האט די וועלט בעשאפען, וואס ער פערבארגט זיך אין זיין ענטדעקונג און ענטדעקט זיך אין זיין פערבארגעניש"...

דא זעהט מען, ווי הויך און ברייט איז דעם בעל־שם'ס פאר־שטעלונג פון גאט, וואס ענטדעקט זיך אין דער גאנצער נאטור, אין אלע בעשעפענישען, אין אלע מעשים. ניט אומזיסט האט דער בעל־שם אזוי ליעב געהאט די וועלדער און פויגעליך, די גרעזעליך און די בוי־מער. אלץ איז גאט פאר איהם, אלץ איז גרויס. און דער מענש אודאי, אפילו דער פראסטער מענש, וואס קאן ניט קיין סך לערנען, וואס טהוט אמאל אן עבירה ניט ווילענדיג, ווייל ער ווייס ניט וואס ער טהוט, אדער די ביטערע פרנסה ברייגגט איהם נעביך דערצו: און אזוי האט דער בעל־שם מקרב געווען צו זיין שיטה דעם פראסטען מענשען, וועל־כען ער האט פריי געמאכט פון דער לומד'ישער גאוה און פון דער מאכט פונ'ם קהל, וואס איז געווען ביי די לומדים אין די הענד. ער האט דעם פראסטען עולם אויך בעפרייט פון דער מרה־שחורה, וואס האבען אויף איהם געבראכט די מקובלים און די דאזיגע לערנ'ערס, וואס האבען ניט פערשטאנען, אז ביי גאט איז אהבה בעסער פון יראה, דאס הייסט אז ליעבשאפט צו גאט איז טייערער פון מורא פאר גאט. פון דעם זוהר און דער קבלה האט ער גענומען דאס בעסערע און שענערע, — זייער פארשטעלונג פון גאט און זייערע שענע וואונדערבארע מעשיות. פון די מוסר ספרים האט ער גענומען דעם אלטען געדאנקען, וואס מען האט איהם שוין דענסטמאל אנגעהויבען צו פערגעסען, אז כונה און גוטע מדות זענען בעסער ווי לערנען און פאסטען. און די "שמחה של מצוה", דער געדאנקען, אז מען דארף גאט דינען מיט פרייד, האט ניי בעלעבט דאס יודישע פאלק אויף לענגערע צייט... אודאי האט דער בעל שם ניט געקאנט וויסען, אז מיט דער צייט וועלען זיך אויסגעבען פאר זיינע תלמידים אזעלכע מיני "גוטע יודען", וואס וועלען האלטען די פדיונות און די נארישקייטען פאר'ן עיקר פון חסידות און אלע זיינע בעסערע געדאנקען וועלען זיי אין גאנצען פערגעסען... אזוי איז שוין דער שטייגער פון דער וועלט: דאס ערגערע טהוט מען גיכער נאך, ווי דאס בעסערע, און אויף שטותים זענען דא מעהר בעלנים ווי אויף טיעפערע און העכערע געדאנקען...

(פארטזעצונג קומט)

יוסף קלויזנער.

נדבות:

לטובת הפועלים: ה' מאיר סינגאלאווסקי און פא־מיליע אין סוואיאטיק גראטולירטן ה' יהודה־ליב אפעלסין צו זיין האכ־צייט מיט פריילין ווערא באראק אוים דווינסק און זענען מנדב 1 רו"כ.

מ' שרה ברעכערט אין ליפנא, אין טאג פון יאהרצייט, 29 ק'.

Verlag „Achiasaf". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u. Buchdruckerei Josef Fischer Krakau.